PT
5095
.A4H8

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Class

Book

PRESENTED BY

ADA VAN HOLLAND.

ADA VAN HOLLAND.

EENE HISTORISCH-LITTERARISCHE STUDIE,

DOOR

CD. BUSKEN HUET.

PRIJS DER KUNSTKRONIJK.

TE LEIDEN, BIJ A. W. SIJTHOFF.

1866.

[illegible]
the British Library
[illegible]

ADA VAN HOLLAND

I

De „historisch-litterarische studie," op het titelblad van dit boekje, is niet pretentieus bedoeld. De dagen zijn slechts voorbij toen een romantisch verhaal in versmaat de natuurlijkste van alle vormen scheen voor een onderwerp als het hier behandelde. En nog verder staan wij van het tijdperk af waarin dat onderwerp, als eene van zelf sprekende zaak, afgespeeld werd in de vijf bedrijven van een klassiek treurspel. Die vormen, men wil ze thans niet meer; en zelfs de meest ingebeelde schrijver van den tegenwoordigen tijd zal moeten erkennen dat de keus van zijne schijnbaar frisschere manier door dien onwil gedetermineerd werd. Helaas, het is niet anders! Op het oogen-

blik-zelf dat onze borst behagelijk zwelt onder het besef van onze oorspronkelijkheid, zijn wij de blinde werktuigen van den niet altijd helderzienden tijdgeest; en reeds is het geslacht geboren dat, doordrongen op zijne beurt van de behoefte aan nieuwe vormen, de onze ter aarde bestellen en het geleden verlies met onderwerping dragen zal.

Het is intusschen een feit dat, gelijk het klassieke overleefd geworden is door de romantiek, zoo ook de romantiek verdrongen is geworden door de historie. Of leeft het klassieke nog bij u aan huis? Mij dunkt, ik zie Bilderdijks *Willem van Holland* onopgesneden in uwe boekenkast staan. Toch komen er in dat treurspel fraaije partijen voor, en aan dien versbouw mogten onze tegenwoordige dichters een voorbeeld nemen. Doch wat spreek ik van Bilderdijk? Nicolaas Beets, uw eigen tijdgenoot, is bij u in het vergeetboek geraakt, en jaren is het geleden dat gij in zijne *Ada van Holland* uw laatsten blik wierpt. Dit komt — omdat de romantische verhalen zoowel als de treurspelen uit den smaak zijn, en zelfs al de kunst van Staring niet genoeg is geweest om aan een klein gedicht over dezelfde persoon een getrouw aandenken te verzekeren. Onder den invloed van Byron, van Chateaubriand, van Sir Walter vooral, heeft zich indertijd eene opvatting der geschiedenis gevormd waarvan men zonder overdrijving zeggen kan dat zij de strekking heeft, het verledene pasklaar te maken

voor het tegenwoordige. Reeds Voltaire had daarvan het voorbeeld gegeven, toen hij het tooneel in eene leerschool voor godsdienst en wijsbegeerte omschiep; en Lessing is hem daarin nagevolgd. Doch anders waren de vormen van de tweede helft der 18de eeuw, anders die van den aanvang der 19de. Het was niet langer te doen om het populariseren van een afgetrokken wijsgeerig stelsel, in den grond der zaak ontleend aan het denken van Griekenland of Rome. Het maatschappelijk leven-zelf van den voortijd wilde men in beeld brengen; en niet van den heidenschen, maar van den christelijken voortijd. Slechts bij uitzondering klom men daarbij tot de christelijke oudheid op, en de midden-eeuwen waren het tijdvak waarin men zich bij voorkeur vermeidde. Langzamerhand heeft het terrein van den historischen roman — want onder dezen naam is aan het bedoelde genre eene plaats toegekend in de geschiedenis der letteren — meer uitbreiding bekomen, en zijn alle tijdvakken der geschiedenis beurtelings opgenomen geworden in dat kader. Doch herlees welk van die produkten gij wilt, in welke taal het zij, en gij zult erkennen dat het historische daarin weinig meer is dan eene kwestie van jaartallen en eigennamen, van inkleeding en kostuum. De historisch-romantische school heeft aan de geschiedenis groote diensten bewezen; zij heeft wegen gebaand en uitzigten geopend. Doch indien zij als Mozes den stroom

der tijdgenooten geleid heeft naar de grenzen van het beloofde land, zelve is zij daar niet mede binnengetreden. Deze rigting was niet bestemd om eene hoofdpersoon te zijn, maar om zulk eene persoon in hare plaats ten tooneele te doen verschijnen. En dat heeft zij gedaan. Door den zin voor het verledene te wekken en te scherpen, heeft zij anderen leeren doordringen tot den geest van het verledene-zelf. Haar eigen terrein was beperkt; onafzienbaar daarentegen is dat hetwelk door haar ontsloten is. Ontsloten voor het geleerd onderzoek; ontsloten ook voor de liefhebberij.

Behalve als tekst voor eene opera heeft de geschiedenis van Ada van Holland in onze litteratuur tot alles gediend. Er is bijna geen letterkundige vorm waarin onze landgenooten in vroeger en later tijd dat onderwerp niet gegoten hebben. Op het voetspoor van den Egmonder annalist, heeft Melis Stoke Ada's lotgevallen in zijne *Rijmkronijk* aangestipt. De onbekende Rethorijker die de onderschriften der Haarlemsche graven- en gravinnen-galerij vervaardigde, heeft bij Ada, zal ik zeggen, behoorlijk of onbehoorlijk verwijld. In de welvoeglijkste vormen heeft Pieter Langendijk dat voorbeeld nagevolgd. Minstens één dichter van de tweede helft der 18de eeuw heeft Ada's naam aan het hoofd eener tragedie geschreven. Om Ada's wil heeft Kluit zijne pen en zijn latijn tegen Huydecoper gescherpt. Ada

is de eigenlijke hoofdpersoon van het treurspel waaraan Bilderdijk den naam schonk van haren oom. Staring schreef te harer eer eene romance; Nicolaas Beets een roman. Alleen de oude scholen van Dordrecht en van Muiden hebben Ada ongemoeid gelaten. Vondel had het te volhandig met den naneef van hem die eenmaal haren man en hare moeder redde; Cats kon om harentwil niet scheiden van zijn Spaansch Heidinnetje.

Met hare bleeke en meestentijds betraande wangen, hare stille liefde voor Alard Banjaart, den *ridder mare*, met haar teringachtig gestel en haar vroegen dood, is de Ada van Holland van Nicolaas Beets, hoe uitnemend deze dichterlijke schepping ook geslaagd zij als fantasie-gewrocht, een door en door onmidden-eeuwsch karakter. Als bijschrift bij de titelplaat van een *Keepsake* begrijpt men zulk eene voorstelling; en elk is met haar verzoend, zoodra het hem vrijstaat deze Ada te beschouwen als eene min of meer britsche Lady van den tegenwoordigen tijd, opgevoed in de meest onberispelijke gevoelens, te fatsoenlijk en te bijbelvast om genaakbaar te zijn voor den ruwen gast van den hartstogt; eene voor een blaauwen maandag in het huwelijksgareel verdwaalde pleeg- of kloosterzuster. Doch de dichter is er niet in geslaagd, voelbaar te maken, dat dit treurspel in ons vaderland gespeeld is meer dan zes-

honderd jaren geleden, toen hier te lande eene beschaving heerschte, hemelsbreed verschillend van de onze. Zijne Ada is eene jonge dame der 19de eeuw, in wier beeld hij geschetst heeft hetgeen voor hem destijds het ideaal van een teergevoelig en welopgevoed meisje was. Zelfs in den meest pathetischen episode des verhaals, wanneer Ada belegerd wordt in de Leidsche Burgt, en Banjaart haar onkiesche voorstellen komt doen; zelfs in dit gedeelte, waarin anders hare maatschappelijke positie als Vorstin het krachtigst en voordeeligst uitkomt, ontbreekt het geheel en al aan hetgeen men zou kunnen noemen de objektieve voorstelling van het midden-eeuwsch zelfbewustzijn; en Ada's fiere taal klinkt hier veel meer naar die eener vrouwelijke burgemeester Van der Werff dan naar hetgeen men verwacht zou hebben van eene hollandsche Gravin van het jaar 1203. Heeft de eerbied voor Tollens, wien het dichtstuk gewijd is, Nicolaas Beets op het dwaalspoor gebragt? Zou deze anders gedacht en gedicht hebben, indien hij geheel en al zichzelf geweest ware? Zoo veel is zeker dat op de eenige plaats waar het karakter der hoofdpersoon ophoudt gekenmerkt te worden door iets eigenaardig ziekelijks, daarvoor iets in de plaats komt hetwelk van zeer nabij aan *Jan van Schaffelaar* en aan het *Turfschip van Breda* herinnert.

Staring's *Ada op Texel* doet dit niet, doch zij is er niet

minder romanesk om. Van deze dertien strofen bestaan er twaalf uit een lied, bij de gitaar (of was het geen gitaar?) gezongen door Ada-zelve, en waarin zij de rustige genoegens van hare eigen jeugd overstelt aan de rampen van haar korten echt. Gelijk van Staring te verwachten was, is elke regel van dit gedicht keurig van uitdrukking; en indien gindsche toonen opgevangen waren uit den mond eener Geldersche van heden of gisteren, erfdochter eener familie van land-edellieden, spelend opgevoed op eene fraaije buitenplaats en daarna ongelukkig gehuwd, zou men den greep meesterlijk en de uitvoering verrassend fraai noemen. Doch om de Ada der historie moet men ook bij Staring niet komen. Hij noemt zijn stukje eene romance, en ongetwijfeld voldoet het aan de vereischten van dat genre; echter is het alsof het kleed niet voegt aan de jonkvrouw, en alsof de dichter er beter afgekomen zou zijn indien hij een ander gewaad voor haar gekozen had.

In Bilderdijks *Willem van Holland* treedt eene geheel andere Ada op. Ik zeg niet eene betere, maar eene andere. Starings Ada is een meisje van achttien jaren; die van Beets moet nog zestien worden; bij Bilderdijk daarentegen heeft, naar hare taal te oordeelen, Ada de zes-en-twintig reeds achter den rug. Althans, wanneer de Friesche edelman Stavo, een met de deur in het huis vallend vertrouweling van haren oom Willem, doch voor haar een onbe-

kende bijna, haar het mes op de keel zet en in het 1ste tooneel van het 1ste bedrijf het beste tot haar zegt:

Men waant uw boezem niet gevoelloos voor Van Loon, —

blikt noch bloost hare schuchterheid, maar antwoordt zij op staanden voet, met de gevatheid eener vrouw die weet wat er in de wereld te koop is:

Mijn Stavo, zijn we oprecht! —

Wenscht iemand met dat al te leeren gevoelen waarin het wezen van een betrekkelijk meesterstuk bestaat — want er zijn, met Boileau's verlof, zulke meesterstukken, — hij legge naast Bilderdijks treurspel het vijftig jaren oudere van Van Steenwijk en vergelijke ze onderling. Toegegeven dat Bilderdijks Ada voor haren leeftijd eene te wereldwijze vrouw is; dat zij te veel verstand van het leenregt heeft, en daarin zoo mogelijk nog beter te huis is dan de alwetende dichter-zelf: naast Steenwijks Ada komt zij op het voordeeligst uit en heeft zij aanspraak op den naam van dichterlijke kreatie.

And who is Steenwijk? vraagt iemand, zich zekere wending herinnerend in den loop van Southey's brief aan Cuninghame over onzen vermaarden landgenoot. Minder opgewonden dan Southey, ook uit gebrek aan stof tot verheffing, antwoordt Witsen Geysbeek: „Frans van Steenwijk

was in zijn tijd een der beroemdste Amsterdamsche dichters, de vriend en kweekeling van Feitama, die hem bij zijn uitersten wil de aanzienlijke som van *f* 40.000 vermaakte." Er is in de soberheid waarmede Witsen Geysbeek, die arm was en voor zich en zijn zoon slechts één overjas bezat, er is in de soberheid waarmede hij melding maakt van dat legaat iets aandoenlijks. Ja zeker, Steenwijk is bij zijn leven, dat lang geduurd heeft, een dichter van naam geweest; en zelfs is van zijn treurspel *Leonidas*, den jongsten snik zijner drie-en-tachtigjarige muze, door den dichter-boekverkooper Uylenbroek gezegd, dat het zonder eenigen twijfel was „een keurig voorbeeld van volkomenheid in de kunst, en een der schoonste sieraden van den Nederlandschen zangberg." Wat meer is, toen Uylenbroek in 1789 een bundel nagelaten verzen en andere geschriften van Steenwijk in het licht gegeven en daarvan een present-exemplaar aan Bilderdijk gezonden had, ontving hij ten antwoord: „Van de Gedichten van Steenwijk ben ik verrukt geweest, en ik heb in jaren geen Neêrduitsche vaerzen gelezen, die my zoo recht en in den echten zin van het woord gesmaakt hebben. Ik heb ze gelezen, herlezen en *gesavoureert*."

Uitleggen hoe de drie-en-dertigjarige en destijds reeds zoo veelzijdig ontwikkelde Bilderdijk, of het moet uit wellevendheid jegens Uylenbroek geweest zijn, zoo gunstig heeft

kunnen oordeelen over de verzen eener mediokriteit als Steenwijk, kan ik niet. Alleen dunkt het mij onbetwistbaar dat Steenwijks *Ada van Holland*, in 1754 in het licht verschenen, een treurspel is in wanspraak en zonder poëzie. Terwijl Bilderdijk zijne Ada eene diepverborgen genegenheid laat koesteren voor Van Loon, waaraan zij evenwel niet toegeven wil tenzij Van Loon haar ten huwelijk vrage aan haren oom Willem en tevens de wettigheid van diens souvereiniteit erkenne, vormen Lodewijk en Ada bij Steenwijk een teeder paar gelieven, onuitsprekelijk innig aan elkander gehecht, doch niettemin bereid tot scheiden en die scheiding volbrengend, omdat hun huwelijk, indien het voltrokken was geworden, aanleiding zou gegeven hebben tot een burger-oorlog. Meent men daarom dat Ada, met Bilderdijk gesproken, bij Steenwijk ontkomen is aan de bestemming, mevrouw Van Loon te worden? Wie zoo iets waant, kent de springveeren van het pseudo-klassiek treurspel niet. De Utrechtsche bisschop Van der Are toch weet naar Steenwijks lezing Ada wijs te maken, dat hij Lodewijk om het leven zal doen brengen indien zij hem hare hand niet geeft; en zoowel Lodewijk als Ada ontstellen van dit vooruitzigt in zoodanige mate dat de regten der historie op nieuw de bovenhand bekomen op die der fantasie. 's Bisschops dilemma (en deze twee verzen zijn een eerlijk gekozen specimen van den doorgaanden toon

des dichtwerks) wordt door Ada in de volgende bewoordingen aan Lodewijk overgebragt:

Men dreigt uw dierbaar hoofd; gy zyt in lyfsgevaar:
Stort neêr voor 't moordend staal, of streef naar 't echtaltaar!

Een weinig minder dwaas, doch voor het overige even willekeurig, is de voorstelling door Langendijk, in zijne *Graven en Gravinnen*, van Ada gegeven. Langendijks verdiensten in andere opzigten zijn te wezenlijk en te duurzaam dan dat een woord van afkeuring over zijne een-en-twintig Jaardichten hem in de schatting der nakomelingschap zou kunnen benadeelen. Hij moge dan ook, naar het getuigenis van zijne tijdgenooten, nog zoo „doorzult" geweest zijn in „'s lands geschichten," ik kom er rond voor uit dat de vruchten van zijn veeljarigen arbeid als Faktor van *Trouw moet blijken* mij onverteerbaar schijnen. De onbekende rijmelaar der 15de eeuw, die de Haarlemsche galerij van bijschriften voorzag, was een beter Rederijker dan Pieter Langendijk. Koddig inderdaad is de toeleg van dezen om de oude geschiedenis der Hollandsche Graven voor te stellen als een onafgebroken strijd om de vrijheid, opgevat als staatsgezindheid; in verband met welk anakronisme hij zich Ada denkt als wederspannig niet slechts ten aanzien der Ridderschap, maar ook en vooral ten aanzien van 's lands Staten. Dat de moeder aan deze

misdaad der dochter medepligtig is geweest, juister gesproken, dat zij de hoofdschuldige en Ada het slagtoffer van hare staatzucht was, spreekt bij Langendijk van zelf.

De vroome Batavier, groothartig in 't bedryf,
Wil niet gering'loord zyn door heerschzucht van een Wyf,
Dat trots op d'ondergang der vryheid schynt te doelen:

wie zoo over Aleid oordeelde kon voor Ada ten hoogste een woord van mededogen ten beste hebben. Van daar dat achtregelig bijschrift ter nagedachtenis der „teedre spruit," welks gepekelde slotverzen aldus luiden:

Rampzalige Graavin! hoe smolt gij van verdriet!
De roozen uwer jeugd verwelkten in uw' traanen!

Toen deze dingen geschreven werden (ofschoon de voorrede van Langendijks werk gedagteekend is van 1745, schijnen er reeds in 1715 aanstalten tot drukken gemaakt te zijn), waren de eerste deelen van Wagenaar's *Vaderlandsche Historie* nog niet in het licht verschenen; en tot Langendijks verschooning kan bijgebragt worden dat hij, van die hulp verstoken en genoodzaakt zijn eigen weg te gaan, roeijen moest met de riemen die hij had. Het tegenwoordig geslacht dweept niet met Wagenaar; zelfs steekt het min of meer den draak met zijne manier en geeft John Bowring toe dat Wagenaars vaderlandsche geschiedenis meer

het werk schijnt van een notarisklerk dan van een historieschrijver. Doch door zijne tijdgenooten is Wagenaar niet slechts aangemerkt geworden als een genie — vergefelijke waan, indien men den omvang van zijne kennis en het oorspronkelijke van zijne vormen naast zijne gebrekkige opleiding en zijne nederige maatschappelijke positie stelt — maar hij heeft ook een onmiskenbaren invloed uitgeoefend op de denkwijze van het geslacht te midden waarvan hij opgroeide en zich ontwikkelde. De vaderlandsche geschiedenis in haar geheelen omvang is voor het eerst door hem hier te lande gepopulariseerd geworden, en na hem hebben zelfs onze beste historici, met Kluit aan het hoofd, zich niet geschaamd op den door hem gelegden grondslag voort te bouwen. Dat hij misslagen begaan heeft is wereldkundig. Om zich te overtuigen dat met name de oude grafelijke tijd zijne sterke zijde niet was, behoeft men zijn relaas slechts in te zien van Ada's lotgevallen. Overal aarzelt hij op dit gebied; nergens is hij er zeker van zijne zaak. Doch dit neemt niet weg, dat men in onderscheiding van zoo veel saais en onpersoonlijks als de 18de eeuw te onzent voortgebragt heeft, met zeker welgevallen staart op de figuur van dien Amsterdamschen houtkooper, later stedelijk ambtenaar, die, uit ambachtslieden geboren, door eigen krachtsinspanning zichzelven eene geletterde opvoeding gaf; die genoeg geestkracht bezat om,

een jongeling geworden zijnde, het gereformeerd geloof van zijne kindschheid te laten varen en zonder menschenvrees als oefenaar bij de Doopsgezinden op te treden; die ja in den pruikentijd eene pruik droeg met de pruikendragers, en zonder blozen de van zijn sekretariaat onafscheidelijke fooijen beurde, — doch wiens gedienstigheid, wiens onderdanigheid, wiens slaafsheid, indien men wil, minder tot zijne eigen oneer strekte dan tot die der Amsterdamsche burgemeesters door wie hij in het gareel geslagen werd. Ik geloof dan ook niet dat Bilderdijk zich op Wagenaar zoo boos zou gemaakt hebben als hij gedaan heeft, indien Wagenaar niet op zijne beurt een exceptioneel verschijnsel en in zekeren zin Bilderdijks portnur geweest was.

Op Kluits tegen Huydecoper gerigte polemiek mag ik, na dit woord over Wagenaar, vrij terugkomen; want Gravin Ada heeft voor een goed gedeelte de kosten van dat regtsgeding betaald en, opdat ik er dit aanstonds bijvoege, betaald met glans. Over de *kakolijnsche kwestie* daarentegen, gelijk Huydecoper haar in onzen tijd genoemd zou hebben, moet ik tot mijn leedwezen zwijgen. Anders, welk een vermakelijk geval en, voor een anekdotenschrijver, welk een prijs uit de loterij! Verbeeld u een aanzienlijk hollandsch heer van de 18de eeuw, niemand meer of minder dan Mr. Gerard van Loon, die, beroemd geworden door het schrijven van een boek over de Nederlandsche

Historie-penningen, optreedt met de kritische editie in monster-folio eener oud-vaderlandsche kronijk, toegeschreven aan Dom Kolijn en gehouden voor het werk van iemand die minstens honderd jaren voor Stoke leefde, doch bij nader onderzoek gebleken te zijn een knutselwerkje, door den Haarlemschen plaatsnijder en doorbrenger Reinier de Graaf, den Simonides der 18de eeuw in Nederland, in zijne tusschenuren verdicht, en daarna voor goed geld verkocht aan den eerzamen Kornelis van Alkemade, te Rotterdam! Met uitzondering van Balthazar Huydecoper is letterlijk onze geheele wetenschappelijke en litterarische wereld dier dagen dupe geweest van De Graaf en zijne vinding. Lambertus ten Kate, Alkemade zelf, diens schoonzoon Van der Schelling, professor Mattheus vader en zoon, Dumbar, Hoynck van Papendrecht, Wagenaar aanvankelijk — zij zijn er, met Van Loon aan het hoofd, altegader ingeloopen. Met uitzondering van Huydecoper hebben allen den vermeenden Klaas Kolijn voor een historisch persoon en zijn werk voor eene onschatbare bijdrage tot de kennis der oude vaderlandsche historie gehouden. En hoeveel misverstand is uit die dwaling niet geboren! Waarom is Van Loon door Van der Schelling openlijk van letterdieverij beschuldigd? Waarom Alkemade door Huydecoper voor den bedriegelijken vervaardiger van Klaas Kolijn aangezien? Enkel en alleen omdat Reinier de Graaf zulk een heksen-

meester was in het namaken van oud-vaderlandsche kronijken. Alkemade had de op hem geworpen verdenking niet verdiend: hij was tevens te onnoozel en te eerlijk om eene *pia fraus* als deze te plegen, en hij is in dit geval de bedrieger niet geweest, maar de eerste der bedrogenen. Van Loon had noch Alkemade, noch Van der Schelling geplunderd, maar eenvoudig met groote letters nagedrukt hetgeen reeds vijf-en-twintig jaren te voren door Dumbar in beknopter vorm in het licht gegeven was; en Dumbar-zelf had op zijne beurt geene andere misdaad gepleegd als deze, dat zijne eigenliefde hem den waren oorsprong had doen verzwijgen van het door hem voor zijne *Analecta* gebezigd afschrift. Ware Dumbar er aanstonds openlijk voor uitgekomen dat dit afschrift hem geleend of geschonken was door Mattheus Junior, die het aangetroffen had onder de nagelaten papieren van zijnen vader; dat Mattheus Senior het afschrift indertijd bekomen had van Alkemade in persoon, en dat Alkemade er met hem omstandig over had gekorrespondeerd, — een ieder zou dan geweten hebben waaraan zich te houden. De scherpzinnigheid zou daarmede wel niet gered geweest zijn, maar de goede trouw van alle partijen ware onverdacht gebleven; en noch Wagenaar zou noodig hebben gehad met Huydecopers woorden de regtschapenheid van Alkemade onzeker te maken, noch Kluit om, in overleg met Van Wijn, Alke-

made's zondenregister weder van deze smet te zuiveren.

Doch reeds te veel hiervan. Al is in de geheele 18de eeuw slechts één deskundige schrander genoeg geweest om het bedrog van Reinier de Graaf te doorgronden; al zou er eene lijvige monografie kunnen worden geschreven over het voorgevallene met de rijmkronijk van Klaas Kolijn, deze denkbeeldige Egmonder kloosterling der 12de eeuw heeft in den op zijne rekening gestelden roman niet over Ada van Holland gesproken. Haar overgrootvader was de laatste der door hem bezongen Graven; en als vreesde hij spoediger ontmaskerd te zullen worden naarmate hij digter aan den leeftijd van Melis Stoke naderde, heeft hij bij het jaar 1156 zijn geschicht-historiael-rijm afgebroken.

Melis Stoke — ziedaar de man van wien wij het hebben moeten. Niet van den grijsaard uitsluitend, geschapen en geschoren door de kunst van de heeren Rochussen of Schwarze, en hetzij opgesloten in eene monniks-cel, met een tafelstoel tot schrijflessenaar en een koehoorn tot inktkoker, hetzij, gebogen onder den last der jaren, aan het hof van den pasgehuwden Graaf Willem III verschijnend en dezen een afschrift van zijn geschiedwerk aanbiedend. Neen, maar van Melis Stoke den afgerigten sekretaris van Floris den Vde, den vertrouweling van dien Graaf, den ingewijde in al de hofkabalen van zijn land en van zijnen tijd, den luistervink bijna, die meer wist misschien, en met

onvertrokken gelaat aan de nakomelingschap meer heeft verklapt, dan na hem eenig vaderlandsch historieschrijver geweten of gedaan heeft.

Wil iemand den in zijne soort waarlijk grooten Stoke door een verkleinglas aanschouwen? Hij leze en overpeinze de vier laatste verzen van den epiloog, door den klerk Wouter aan zijn kostelijk afschrift der *Rijmkronijk* toegevoegd:

Ende alle dene hebben leet,
Eist dat hijt weet of niet en weet,
God, onse Here, sende hem an
Dat ic den Pape her Florens an!
Amen. Amen.

Ontcijfer dit hebreeuwsch, mijn lezer, en gij zult kennis gemaakt hebben met een eigenaardig en ditmaal zuiver midden-eeuwsch karakter. Ziehier een proponent die van een predikant eene dragt slagen ontvangen heeft. De geslagene heet Wouter; de slaande engel antwoordt op den naam van Floris. Wouter had zich verbeeld dat Floris zijn vriend was; doch juist door toedoen van Floris is hij, naar zijn eigen beweren onverdiend, in de handen van vijanden gevallen. Hem wordt eene tweevoudige boete opgelegd. Eerst moet hij in zijne gevangenschap het rijmwerk van Melis Stoke uitschrijven; doch aan het geld dat Heer Jan van Polanen hem daarvoor toegezegd heeft zal hij door de

schuld van Floris niet veel genoegen, of althans niet veel gemak beleven. Eene verre bedevaart moet hij doen in vreemde landen; en niet eer mag hij van dien togt huiswaarts keeren, dan nadat hij al zijn lieve geld onderweg verteerd zal hebben; niet verteerd met de kwistigheid van een edelman, maar langzaam en karig als aan een bedevaartganger betaamt. Wie meent het goed met hem, al houdt hij hem gevangen? De Heer van Polanen, die smaak in fraaije boeken heeft en hem voor zijnen arbeid een begeerlijk honorarium toedenkt. Wie daarentegen is oorzaak van al het leed, hem reeds wedervaren en nog verder te wedervaren? Het is Floris, altijd Floris. O hoe Wouter dien Floris haat! Hoe onuitsprekelijk gaarne hij hem op zijne beurt aan allerlei kwellingen ten prooi zou zien! Doch hij moet zich intoomen. De paap Floris is de meerdere van Wouter den klerk; bovendien hebben de omstandigheden het hecht ditmaal in de handen van Floris gesteld. Ook is Wouter iets verschuldigd aan de achtbaarheid van zijn eigen stand, en hij mag niet haten of razen tenzij met fatsoen. En daarom, in stede van te zeggen: „Floris mag mijnentwege eene beroerte krijgen en ik wenschte dat de duivel hem haalde," kleedt hij zijn anathema aldus in: „Indien iemand een kwaad hart durft toedragen hetzij aan mijnheer Polanen, hetzij aan mevrouw, hetzij aan hunne kinderen, dien moge het vergaan gelijk ik wilde dat het Floris verging!"

Fatsoeneer dezen ietwat onhebbelijken Wouter, verhef hem in den intellektuelen adelstand, en gij bezit een sprekend portret van Melis Stoke. Beider aard vertoont dezelfde overeenkomst als hunne maatschappelijke positie. Beiden klerk, beiden arm, vormde ook eene soort van komieke haatdragendheid, met overvloed van goedhartigheid gepaard, eene schakering van beider karakter. Nog honderd jaren na dato zou Stoke zich boos hebben willen maken op Gravin Aleid, de moeder van onze Ada, wanneer hij bedenkt hoe *cavalièrement* die krijgshaftige en van wereldsche staatsie geenszins afkeerige Vorstin in der tijd huisgehouden heeft in het Egmonder klooster. Had zij in het jaar '95, bij gelegenheid van den veldtogt tegen haar schoonbroeder Willem, niet drie maanden lang haar hoofdkwartier daar opgeslagen? Hadden hare soldaten zich niet dag aan dag roekeloos te goed gedaan in de gewijde keuken? Was de tucht van het konvent niet geschonden geworden door het heen en weder loopen van de kamermeisjes der Gravin en van de verdere dames van haar gevolg? En nog bonter had Aleid het gemaakt eenige jaren daarna. Daar was zij gekomen, de verwatene, gekomen zonder de minste aanleiding, enkel en alleen, gelijk het heette, ten einde den Beschermheilige der plaats te eeren, doch alweder vergezeld van zoo veel soldaten, zoo veel heeren, zoo veel dames — elf eindelooze dagen duurde

het bezoek van dat talrijk en hongerig gezelschap — dat haar toeleg om de kloosterbroeders te kwellen zonneklaar bleek. De kroon had zij bij die gelegenheid aan hare boosaardigheid opgezet door den Graaf te doen overkomen; den Graaf, die uit den aard reeds met een tweeden stoet ongenoode logeergasten was komen opzetten; die nog luisterrijker onthaald had moeten worden dan mevrouw zijne gemalin, en wiens sprinkhanen hadden opgegeten hetgeen de veldmuizen der Gravin, in eene vlaag van bescheidenheid, of omdat zij reeds tot berstens toe verzadigd waren, nog hadden overgelaten. Stoke's zegsman, de Egmonder annalist, die deze ongeregtigheden beleefd en aanschouwd had, was er in verontwaardiging door ontstoken geworden. „Aan God laat ik het over," had hij uitgeroepen, „de wijze te bepalen waarop het Hem behagen zal wraak te nemen over dezen hoon, Zijnen heilige aangedaan!" Doch Stoke zelf, die, toen hij tot zoo ver met het bearbeiden van zijnen grondtekst gevorderd was, nog uit andere bronnen verhalen moest van de rampen, die in den persoon van Ada zouden nederkomen op Aleids huis, Stoke keurde die verwensching niet kras genoeg. Gode liet hij de wraak niet, maar droeg met zelfvertrouwen — *ic wane, God sider wrac dat deren* — de gissing voor, dat indien Ada naderhand met haren man buiten de regering gehouden en hare moeder in ballingschap gestorven is, al dat leed regtstreeks in

verband zal hebben gestaan met het plunderen van Egmonds hof en het ledigen van Egmonds kelder. Gelooft dan ook niet dat gij bij hem de geringste sympathie zult aantreffen voor het vorstelijke en ridderlijke in Ada's karakter; voor den mannenmoed waarmede zij, terwijl Graaf Dirk in Zeeland tegen de Vlamingen streed, zelve naar Noord-Holland snelde en met het zwaard in de vuist zijnen broeder, den indringer, aantastte. Melis Stoke vindt er niets bewonderenswaardigs in dat Aleid, om haren man te beschermen, het durfde opnemen tegen een kruisvaarder. Dat zij daarentegen dien zelfden echtgenoot, nadat de dood hem verrast had, voor rekening van de kerk en als het ware van den arme liet begraven, dit noemt hij eene openbare ergernis. De klerk Wouter in hem wapende zijn oog voor Aleids feilen en maakte hem blind voor hare grootheid.

Had Melis Stoke drie vierden eener eeuw vroeger geleefd, wij zouden van Ada's geschiedenis, door zijne opmerkingen toegelicht, heden ten dage in alles het fijne weten; en de bladzijden, door hem in dat geval aan Ada's ongelukken gewijd, zouden het misschien in fraaiheid nog gewonnen hebben van die eene en onsterfelijke, waarin hij den op Graaf Floris gepleegden moord beschreven heeft. Doch Ada boezemde hem niet genoeg belangstelling in om naar den verderen loop van haren levensweg een opzettelijk onderzoek in te stellen. Er is zelfs iets hardvochtigs in

de weinige woorden waarmede hij, tevens vermeldend dat zij kinderloos gestorven is, afscheid van haar neemt. *Ade de voer horre veerde:* koeler kan het niet, en, wat meer is, ik geloof dat Melis Stoke het koel bedoeld heeft. Doch men is somtijds dichter zonder het te weten. De nakomelingschap legt onwillekeurig in dat *voer horre veerde* een diepen zin; en bezwaarlijk zou, volgens haar, de kronijkschrijver, indien hij aan Ada's gedachtenis eene diepgevoelde hulde had willen brengen, met inspanning van zijne beste krachten eene formule hebben kunnen uitdenken zoo roerend of zoo tragisch als deze. Ada is hare vaart gevaren en haars weegs gegaan, ja; doch die weg is in vele opzigten een kruisweg geweest, en op die vaart is Ada geteisterd geworden door vele stormen.

Herhaaldelijk reeds zijn in deze bladzijden de namen van Huydecoper en Kluit genoemd, als van twee mannen wier historische onderzoekingen gerigt geweest zijn op de oudste grafelijke tijden hier te lande. Werkelijk hebben beider studien voor een deel dien loop genomen. De laatstgenoemde staat ver weg het digtst bij ons van de twee; en zelfs moeten de grijsaards van het tegenwoordig geslacht, die de ramp van Leiden beleefd hebben, zich uit de dagen hunner jeugd nog zeer wel het aangezigt van Adriaan Kluit kunnen herinneren. Mijn oordeel over zijn

karakter, indien het een oordeel heeten mag, is op twee zeer uiteenloopende feiten gegrond. Daarvan is het eene, dat Kluits hoofdwerk over de vaderlandsche historie in het latijn geschreven is; het andere, dat Kluit tegen Huydecoper de partij van Alkemade opgenomen heeft. Ik weet er die elk verband tusschen deze twee verschijnselen aanstonds loochenen zullen; doch ik meen te mogen twijfelen of zulks voor de grondigheid van hunne zielkunde pleit. Om in de laatste jaren der 18de eeuw, de eeuw der teekenen van leven bij uitnemendheid, een boek als het zijne over de Hollandsche Graven te hebben kunnen schrijven in eene doode taal, moet Kluit geweest zijn hetgeen men in den ongunstigen zin van het woord een man van den ouden stempel noemt; en aan den anderen kant is het alleen in het brein van zulk een man kunnen opkomen om, alleen uit charter-liefde, den stumpert Alkemade te sparen en het vernuft Huydecoper overal achterna te zitten. En dat, terwijl zelfs Van Wijn, Kluits eerbiedige discipel en vriend, en de droogste geleerde dien ons vaderland ooit voortgebragt heeft, Alkemade aanmerkte als een man „wiens oordeel en taalkunde misschien zijne naarstigheid en goede trouw niet opwogen." Met allen eerbied voor de geleerdheid van Adriaan Kluit gesproken, ik geloof niet dat deze Leidsche professor geschitterd heeft door overmaat van liberaliteit.

In onderscheiding van Kluit, met wiens sterfelijkheid men ten volle verzoend is op het oogenblik-zelf dat men een erkentelijk gebruik maakt van zijnen arbeid, is Balthazar Huydecoper een dier menschen, van wie het u spijt dat zij niet nog in leven zijn. In zijne jeugd is Huydecoper, even als zijn tijd- en stadgenoot Van Steenwijk, een verzenmaker en treurspelschrijver geweest. Doch wie weten wil hoe zwaar hij op dat gebied woog, houde zich voor ditmaal aan de uitspraak van Bilderdijk. „Huydecoper," zegt deze, „stelde zijn bijzonder gevoel voor eigenlijke kunstregelen, en niet zelden verviel hij daardoor in prozaïsche toonvallen, waarvan zijne treurspelen rijkelijk bewijzen opleveren." Of indien men aan een ander woord van denzelfden meester de voorkeur geeft: „Huydecopers theorie van onze versificatie was nog zeer onvolkomen, en in velerlei opzichten verkeerd. En deze ondertusschen heeft in de dichtgenootschappen een invloed gehad, waardoor de slaperigheid zich van vele hunner verzen meester maakte." Slaperigheid is inderdaad de voornaamste eigenschap van Huydecopers gedichten; en niet duur is de eed dien men aflegt wanneer men beweert dat zijn *Achilles*, zijn *Arzazes*, zijne *Triomferende Standvastigheid*, fraaijer zijn dan de meeste andere tragedien van dien tijd. Doch er zijn termen om dit gebrekkig dichtwerk te bedekken met den mantel der liefde. Huydecoper heeft aan onze litteratuur diensten

bewezen, die ons te eenemaal doen vergeten dat Held Achilles niet leven kon zonder eer. En zoo sprekend denk ik niet in de eerste plaats aan zijne uitmuntende *Proeve van taal- en dichtkunde*, maar aan zijne in waarheid klassieke editie van Melis Stoke's *Rijmkronijk*. Wie bij den toenmaligen stand der historische wetenschap in ons vaderland zulk een kommentaar zoo schrijven kon, was een geest van hoogen rang. Een half menschelijk leven is aan dat boek besteed geworden, en besteed door iemand wiens maatschappelijke positie hem in staat stelde zich te omringen van zeldzame en kostbare bronnen. Een benijdenswaardig resultaat is het loon dier inspanning en dier vrijgevigheid geweest. De vaderlandsche taal- en oudheidstudie heeft sedert groote vorderingen gemaakt, en omtrent menige bijzaak behoeft Huydecopers arbeid thans verbetering. Doch in weerwil daarvan heeft Huydecoper in zijne uitgaaf van Melis Stoke een werk geleverd, dat de proef des tijds zegevierend heeft doorgestaan, en in zijne soort zoo volmaakt is, dat het meer diensten bewijst gelijk het daar ligt, dan het doen zou indien men er een gezuiverden herdruk van bezorgde.

Uit de volgende bladzijden zal blijken dat Huydecoper ruim voorzien is geweest van de gebreken zijner deugden, en dat, zoo zijne geleerdheid hem al niet somtijds tot razernij heeft vervoerd, zijn vindingrijk vernuft nogtans

bij wijlen oorzaak geweest is van eene onmiskenbare roekeloosheid in het verwerpen van autoriteiten. Kluit heeft te dien aanzien tegenover Huydecoper de hardhandige taak van Nemesis vervuld; en hetgeen onze kennis aan de oude vaderlandsche geschiedenis door dien arbeid van Kluit gewonnen heeft, kan niet ligt overschat worden. Doch ik treed thans daaromtrent in geene bijzonderheden. In vlugtige omtrekken heb ik de beeldtenis van sommige vaderlandsche schrijvers geschetst, voor wie de geschiedenis van Gravin Ada een voorwerp van studie of eene aanleiding tot fantaseren geweest is; en voor mijn oogmerk is dat weinige genoeg.

II

De belgische prior der Augustijnen, Joannes Mantelius, die in 1599 te Hasselt geboren en in 1676 te Hasselt overleden is, bejammert het in zijne historie van het Graafschap Loon, dat niemand dergenen, die zich vóór hem met de oude Hollandsche geschiedenissen hadden beziggehouden, in de gelegenheid was geweest kennis te nemen van sommige door hem geraadpleegde dokumenten omtrent de plaats en het jaar van Gravin Ada's overlijden. „Als uit éénen mond," zoo klaagt hij, „wordt door hen verhaald, dat Ada in 1204, eenige maanden na haar huwelijk met Graaf Lodewijk van Loon, overleden en te Middelburg begraven is; terwijl zij integendeel haren man, die in 1218 is gestorven, overleefd heeft en ten slotte aan zijne zijde begraven is te Herkenrode." Derhalve dagteekent hetgeen men dienaangaande thans weet, van de tweede helft

der 17de eeuw; juister nog, van den aanvang der 18de. Het werk van Mantelius toch is eerst in 1717 door een ander in het licht gegeven.

Onze noord-nederlandsche historici van na dien tijd, het kerkgeloof van Mantelius nemend voor hetgeen het was, hebben inmiddels aanteekening gehouden van de door hem aan het licht gebragte feiten, en de uitkomst van hun gemeenschappelijk onderzoek is bij ons voor het eerst door Wagenaar in ruimer kring verspreid. Volledig zijn Wagenaars berigten omtrent Gravin Ada niet. Om slechts dit eene te noemen, hij verzwijgt dat zij eene oudere zuster gehad heeft, Aleid geheeten, die als twaalf- of dertienjarig meisje verloofd geworden is aan den kleinen Graaf Hendrik van Gelderland, toen ook nog bijna een kind. Dit is gebeurd in 1198. Doch Wagenaar's oogmerk vorderde te minder dat hij zich inliet met deze bijzonderheid, die alleen van belang is wanneer men zich eene juiste voorstelling wenscht te vormen van Ada's kinderjaren en kinderlijke vooruitzigten, omdat hare zuster Aleid en haar jonge bruidegom beiden kort na hunne verloving overleden zijn. Hetzelfde kerkgewelf der Rijnsburgsche abdij heeft deze twee ontijdig gestorvenen, die in het leven niet vereenigd zijn mogen worden, in den dood tot eene beschutting verstrekt. Wat al het overige betreft is Wagenaar goed ingelicht geweest; en had hij zich daarbij slechts ze-

kerder gevoeld van zijne zaak, men zou aanstonds en veilig op zijne informatien zijn kunnen afgaan. Op het voetspoor van den Egmonder annalist, dien ook Melis Stoke zoo ver mogelijk gevolgd is, te weten tot het jaar 1205, verhaalt Wagenaar omstandig en naauwkeurig hetgeen in den herfst van 1203 aanleiding gegeven heeft tot Ada's overijld huwelijk met den Graaf van Loon. Naar waarheid vermeldt hij voorts dat Ada, na de inneming der Leidsche Burgt, op last van haren oom, Graaf Willem, vervoerd is naar Texel en van daar, met medeweten van moeder en man, en vermoedelijk ook met haar eigen goedvinden, naar Engeland. Niet minder naauwkeurig is Wagenaar wanneer hij gewag maakt van een brief van Gravin Aleid aan den toenmaligen engelschen koning, Jan zonder Land, geschreven in 1207, en waaruit blijkt dat Ada, die naar het getuigenis van hare eigen moeder slechts acht-en-twintig dagen met haren man vereenigd geweest was, zich op dat tijdstip nog aan gene zijde van het Kanaal en als balling aan het engelsche Hof bevond. Steeds naauwkeurig eindelijk is Wagenaar, doch ditmaal op de wijze van iemand die bang is zich de vingers te branden, wanneer hij zijne mededeelingen schoorvoetend en stijlloos aldus besluit: „'t Schynt, dat Graaf Lodewyk, kort hierna, Ada terug heeft laten keeren. Zy is, niet voor het jaar 1218, buiten Holland, overleeden, en te Herkenrode begraaven."

Kinderloos overleden, had Wagenaar er kunnen bijvoegen; want dit wordt door Mantelius, zijnen zegsman, uitdrukkelijk vermeld. En aan andere bronnen had hij de bijzonderheid kunnen ontleenen dat haar man, dien zij spoedig gevolgd schijnt te zijn in het graf, tegelijk met een van zijne broeders door vergif om het leven gebragt is. Doch eene belangrijker vraag dringt ons, bij deze kleine trekken thans niet te verwijlen. In de hoofdzaak, ik herhaal het, heeft Wagenaar de waarheid gezegd; en het schijnt onverklaarbaar dat, na het bekend worden van feiten als de door hem geboekte, zich op nieuw eene overlevering heeft kunnen vormen, volgens welke Gravin Ada noch ooit naar Engeland is vervoerd geworden, noch ooit van daar teruggekeerd is naar de Staten van haren man, maar als eene voor altijd van haren echtgenoot gescheidene op het eiland Texel haren zwanenzang gezongen en den adem uitgeblazen heeft. Hoe kan inderdaad de vroegere traditie, na door den geschiedschrijver van het Graafschap Loon als met een doodelijken goeden-dag — het *stubborn thing*, genaamd *facts* — ter aarde geveld te zijn, kracht genoeg overgehouden hebben om weder op te staan en rustig haren weg te vervolgen?

De schuld van deze reaktionaire beweging onzer historische wetenschap in de 18de eeuw, ligt, al zou men aarzelen het te gelooven, niet aan Jan Wagenaar, maar

aan Balthazar Huydecoper, den man des lichts en van den vooruitgang. „Die hem minst leest, en zich tot de bronnen keert, doet het best," heeft Bilderdijk van Wagenaar gezegd. Huydecoper-zelf dacht over Wagenaar zoo min niet. Doch al achtte hij dezen hoog in zijne soort, en al had Wagenaar vrijen toegang tot zijn huis en zijne bibliotheek (naar den geest gesproken was Huydecopers bibliotheek tevens zijn huis, doch op een pleonasme meer of minder komt het niet aan), hij hield er van om, naar Bilderdijks teekenachtige uitdrukking, zich tot de bronnen te keeren. Niet alleen stoorde hij zich zoo min aan de onderzoekingen van Wagenaar als aan die van Mantelius, aan die van Butkens zoo min als aan die van Miraeus, aan die van Mattheus of van Frans van Mieris zoo min als aan die van Gerard van Loon — bijna voegde ik er bij, aan die van Gerard van Loon zoo min als aan die van Klaas Kolijn in levendigen lijve — maar behalve dat hij alle oorkonden der vaderlandsche oudheid met eigen oogen aanschouwen en aan zijn eigen oordeel toetsen wilde, was hij bovendien, waar het de echtheid dier oorkonden gold, behebt met eene zoo ongeneeslijke twijfelzucht ten aanzien van het werk van anderen en een zoo onwankelbaar vertrouwen in de juistheid van zijn persoonlijk doorzigt, dat de eene tekst voor, de andere na, door hem voor bedorven, en de meeste charters voor nagemaakt verklaard werden.

Huydecoper behoeft mijne voorspraak niet, en niets van het aangevoerde neemt weg dat hij een in waarheid zeldzaam vernuft geweest is. Zijn scepticisme en zijne geringschatting der menschelijke natuur hebben hem Van Alkemade ten onregte doen houden voor den fabrikant van Kolijns kronijk; dit is zoo. Doch deze dwaling is honderd malen uitgewischt door het feit dat Huydecoper, en Huydecoper alleen, het gepleegde bedrog ontdekt heeft. Men leze den *Toets van Kolijn*, die in de werken der Maatschappij van Letterkunde voor een stuk van Wagenaar doorgaat, doch in den grond der zaak niets anders is als eene door Wagenaar bijeengestelde resumtie van Huydecopers argumenten, en men zal verbaasd staan over hetgeen er aan geestkracht en aan belezenheid noodig geweest is om nietalleen, tegen den waan eener geheele wetenschappelijke wereld in, Kolijn's onechtheid te doorgronden en staande te houden, maar ook de bronnen op te sporen en aan te wijzen waarvan de looze verdichter zich bediend had. Alkemade te verdenken, stond Huydecoper niet fraai; en evenmin vereert het zijn karakter dat hij Lambertus ten Kate, bij zijn leven herhaaldelijk en luide door hem geprezen, aanstonds na zijnen dood heeft uitgemaakt voor een onkundige. Alkemade was een pennelikker, Ten Kate een huis-onderwijzer, Huydecoper een Amsterdamsch patriciër, lid van de Vroedschap, baljuw van Texel; en

misschien moet aan die aanzienlijke ambten en aan dat aristokratisch bloed een deel van Huydecoper's laatdunkendheid geweten worden. Doch ook niet meer dan een deel. Want ofschoon hij de voorkomendheid-zelve geweest is voor Willem van Haren, den adellijken dichter van *Friso*, veel feller nog dan op Alkemade was hij gebeten op Gerard van Loon; en van Loon was voor het minst, hoewel katholiek en een Delvenaar, een even deugdelijk patriciër als hij zelf. Neen, laten wij het gul erkennen, Balthazar Huydecoper heeft sommige groote gebreken gehad. Hij was min of meer liefdeloos van gemoed en meer of min hoovaardig op zijn verstand. Daagt men hem daarentegen uitsluitend voor de regtbank der wetenschap en der geestigheid, dan blijkt het dat niemand zijner tijdgenooten hier te lande hem in zijne specialiteit overtroffen of zelfs geëvenaard heeft. En met te meer vertrouwen kan dit van hem gezegd worden, wanneer men eenmaal, door kennis te maken met zijn stokpaard, zich heeft leeren wapenen tegen zijne magtspreuken. Gelijk de kinderen der 19de eeuw onder den hartstogt der werkelijkheid gebukt gaan, leed Huydecoper aan dien der onechtverklaring.

Wanneer Melis Stoke met zijne amplifikatie der oude Egmonder kronijk gevorderd is tot het jaar 1198, laat hij zich in zijn uitmuntend hollandsch (er moest in onze dagen geen Nederlander leven die deze taal niet even goed ver-

stond als het Engelsch van Mistress Braddon) aldus hooren:

In den selven iare so quamen
In soeninghe en vreenscepe te samen
De Grave Didric van Hollant
Ende Otte Grave van Gelrelant,
Ende wort also groot ende vast mede,
Dat men huwelic gheloven dede
Tusschen Aleiden Grave Didrix dochter,
Om dat de vrede waer te sochter,
En Heinric Grave Otten sone.
Maer onlanghe daer na, de gone
Starf in Hollant, ende was gheart
In Rensborch; des men droeve wart.

Niet waar? dit ziet er regt historisch uit, en niets komt er bovendien in deze versregels voor, wat in zich zelf onwaarschijnlijk zou moeten heeten. Graaf Dirk van Holland en Graaf Otto van Gelderland hebben, nadat zij vijanden geweest waren, met elkander een verbond gesloten; en opdat de nieuwe vrede tevens liefelijk en vast verzekerd zou zijn, hebben zij die verbindtenis bezegeld door middel van eene trouwbelofte tusschen hunne wederzijdsche kinderen. Graaf Otto had een zoon, Hendrik geheeten, wien hij gaarne de kans gunde van eenmaal door den Keizer beleend te worden met het Graafschap Holland, waarvoor

op dat oogenblik geen manlijk erfgenaam aanwezig was. Graaf Dirk zijnerzijds, van wien op het jaar 1203, zijn sterfjaar, door de kronijken gemeld wordt dat Ada zijne eenige dochter was, doch die zich vijf jaren te voren, toen het verbond met den Graaf van Gelderland gesloten werd, verheugen mogt in het bezit van nog eene andere dochter, Aleid geheeten, stond, met het oog op de toekomst, deze zijne eerstgeborene gaarne aan den gelderschen Erfprins af. Mettertijd Gravin van Holland en Gelderland te worden, scheen hem voor Aleid geen verwerpelijk lot. En dit vooruitzigt der vaderlijke liefde zou zeker vervuld geworden zijn, ware de dood niet spoedig daarop en met korte tusschenpozen twee van zijne verraderlijkste slagen komen slaan.

Bewijzen dat dit alles werkelijk aldus gebeurd is, zulks staat in niemands magt. Alleen eene onbetwistbaar echte oorkonde, hetzij de tekst-zelf van het verlovings-kontrakt, hetzij een uittreksel uit het Rijnsburgsche sterfregister, zou, binnen de grenzen van het weetbare, in dit geval eene volstrekte zekerheid verschaffen kunnen. Er blijft dus ook hier, gelijk omtrent alle onvoldoend gestaafde historische gegevens, plaats over voor den twijfel. Doch al erkent men zulks gaarne, niemand bekomt daardoor het regt om het verhaal van Melis Stoke te verwerpen op gronden, zoo zwak als de volgende van Huydecoper in zijne aanteekening op de daareven uitgeschreven verzen:

„Meerhout," zoo doopt Huydecoper bij approximatie den onbekenden Egmonder annalist, wiens latijnsche kronijk in proza Stoke overbragt en voortzette in hollandsche verzen, „Meerhout noemt deze ondertrouwde bruid van Jonkheer Henrik van Gelre (bij Stoke *Aleid* geheeten) ook *Aleidis*; en alle onze volgende schrijvers geven eenpaariglijk aan Diederik VII twee dochters, de oudste *Aleid* of *Adelheid*, de jongste *Ada* genoemd. Lees nochtans, en wel buiten twijffel, *Aden* voor *Aleiden*. De laateren schreeven 't geen zij geschreeven vonden; alleen Meerhout, als tijd- en landgenoot, wist het zekerlijk. Maar hy noemt ze ook *Aleidis*. Het staat er zoo; maar of hy 't zo geschreven hebbe, twijffel ik; ja al zag ik zijn eigen handschrift, zo zoude ik noch geloven dat hij zich verzind hadt. In zijn tijd leefden Graaf Willem's vrouw en zuster en schoonzuster, alle drie *Aleid*, en Willem's moeder en nicht, beide *Ada* geheeten. Zich daarin eens te vergissen is gansch niet raar; en dit zelf geloof ik niet."

Indien Huydecoper niet geloofde dat er in de aangehaalde plaats uitsluitend aan eene schrijffout gedacht moest worden, wat geloofde hij in stede daarvan? Tot mijn leedwezen moet ik bekennen dat de argumenten, verder door hem aangevoerd, niet veel zwaarder wegen dan de tot hiertoe in het midden gebragte. „Waarom," vraagt hij, „noemt Melis (tachtig verzen later) Ada de *enighe dochter*

van Diederik VII; toen dees, op zijn sterfbed, zijnen broeder Willem wenschte te zien, om die dochter van hem in deszelfs toezigt te beveelen? Waarmede ook Meerhout overeenstemt op 't jaar 1203. Ada was dan, toen haar vader stierf, de eenige dochter. Waar nu blijkt, buiten deze eene plaats, die ik betwist, dat Ada een zuster gehad heeft? En, dewijl die zuster, ik zegge Aleid, by jonger schrijvers voorkomt als de oudste, en dus als erfdochter, waar is die erfprinsses gebleeven? waar, wanneer is zij overleeden? Maar dit zegt ons Slichtenhorst in zijn Geldersche Historie, naamelijk dat beide, Henrik en Aleid, in 't jaar 1198, „eerlang na de bruiloft en een kort vermaak, kinderloos uit de wereld gerukt zijn, en met een treurige uitvaart in 't klooster van Rijnsburg in Holland, de een bij den ander begraven." Waarop ik vooraf aanmerke (gaat Huydecoper voort), dat het zeer natuurlijk is, dat kinderen „kinderloos" sterven; en dat tusschen deze kinderen noit bruiloft gevierd, noit huwelijk voltrokken is. 't Was slechts een verlooving, als blijkt uit Melis en uit Meerhout. Waar nu (volgt er, nadat het sterven van den knaap Hendrik en diens ter aarde bestelling te Rijnsburg erkend is voor een historisch feit), waar nu, moet ik verder vragen, is de ondertrouwde Aleid gebleeven? Daar was men naderhand mede verlegen, en om zich van haar te ontdoen, begroef men de leevende met den dooden. Onder-

tusschen verwondert mij, dat ik, het geene ik hier beweer als eene nieuwe ontdekking, in de allerduidelijkste woorden vinde bij den brabantschen Butkens, die, gezeid hebbende, dat Dirk VII in 't jaar 1203 overleeden is, aldus voortgaat: „Laissant de sa femme Adeleyde de Clèves une seule fille héritière *Ade*, laquelle avait été promise du vivant de son père à *Henry*, fils aisné d'Otton Comte de Gueldres, mais estant ledict Henry peu après trépassé, ladicte Ade fut donnée en mariage par sa mère à Louis Comte de Los." Men heeft deeze allerongelukkigste erfdochter *Ade* (zegt Huydecoper ten slotte) by haar leeven in tween gedeeld, om 'er noch een *Aleid* van te maaken; en, na haar dood, heeft men ze weder, als tot beternisse, samengetrokken met eene leevende *Aleid*; gelijk we te zijner plaatse zullen aantoonen en uitvoeriglijk bewyzen."

Op het geestige der uitdrukking in deze woorden behoef ik geen mijner lezers opmerkzaam te maken. Bij Huydecoper, dit staat nu eenmaal vast, is men genadiglijk verlost van den kleurloozen historiestijl. Even min vestig ik de aandacht op de hoofdfout in het betoog. Het gezag van den vergelijkenderwijs kersverschen Butkens kan, zulks spreekt van zelf, dat der oude kronijkschrijvers niet opwegen; en de overeenstemming tusschen Huydecoper en hem bewijst alleen dat beiden, onafhankelijk van elkander en met even weinig regt, dezelfde konjektuur gemaakt heb-

ben. Waar Huydecoper voor dien van *Aleid* den naam van *Ada* las, stelde ook Butkens *Ada's* naam voor dien van *Aleid* in de plaats. Zulke argumenten snijden geen hout. Doch welke zijn nu die toegezegde uitvoerige bewijzen voor de stelling dat Gravin Ada, na bij haar leven door de geschiedschrijvers gehalveerd te zijn geworden, in den dood door hen verdubbeld is? Zij komen enkel en alleen hierop neder dat Lodewijk van Loon in 1206 getrouwd is met Aleid van Brabant. Staat dit vast, gelijk de anders zoo achterdochtige Huydecoper op het gezag der Geslachtlijst van Brabant klaklings aanneemt, dan moet Ada van Holland vóór 1206 gestorven zijn; dan is de van 1207 gedagteekende brief van hare moeder aan den Koning van Engeland onecht; dan behoort het geheele verhaal van Ada's verblijf aan het engelsche Hof tot het rijk der fabelen; dan is Ada, zonder met Van Loon hereenigd te zijn geweest, overleden op Texel en vermoedelijk ook aldaar begraven. „Misschien was het te Burg op Texel, zeer nabij de plaats waar ik dit schrijf," voegt Huydecoper er bij, wiens bezigheden als baljuw van dat eiland niet zoo menigvuldig waren, althans niet zoo zwaar door hem opgenomen werden, of hij hield tijd genoeg over om aan zijnen kommentaar op Melis Stoke te arbeiden. Wil men nu niet gelooven dat Lodewijk van Loon in 1206 met de bedoelde Aleid hertrouwd is; wil men dat de vrouw, die hem na

1218 overleefd heeft, geweest is Ada van Holland, wier doopnaam insgelijks aanvangt met A en dus in de oude handschriften ligt met dien van Aleid verwisseld kan zijn geworden, dan heeft men, meent Huydecoper, slechts te kiezen. De vrouw toch, die Lodewijk van Loon overleefd heeft, is na diens dood twee malen hertrouwd; eerst, in 1224, met Graaf Willem van Auvergne, en daarna met Heer Aernout van Wesemale. Alleen haar tweede huwelijk is niet kinderloos gebleven, en toen zij het derde en laatste aanging was zij omtrent zestig jaren oud. Met andere woorden, Huydecoper wil desnoods wel toelaten dat wij aan eene uit Engeland teruggekeerde en in het graafschap Loon met haren man hereenigde Ada gelooven, doch op voorwaarde dat die Ada door ons erkend zal worden voor eene vrouw wier karakter niet de minste sympathie inboezemen kan; ontrouw aan de herinnering van den echtvriend harer jeugd, trouwlustig tot op den oever van het graf. En op welken grond wordt ons door hem geene andere keus gelaten als deze? Ter wille alleen, ik herhaal het, van de Geslachtlijst van Brabant. Is die geslachtlijst onnaauwkeurig; is de persoon, die in 1205 met Aleid van Brabant in het huwelijk trad, niet geweest Lodewijk van Loon, maar diens broeder Aernout, van wien het uit andere bronnen bekend is dat zijne vrouw werkelijk Aleid heette en eene dochter van den Hertog van Brabant was,

dan stort het geheele gebouw, door Huydecoper opgetrokken, ineen. Zeker is het geene geringe zaak, eene schrijffout te onderstellen in eene uit echte bronnen opgemaakte genealogie; doch om Huydecopers eigen hypothese te kunnen volhouden, moet men tot geheel andere en oneindig hagchelijker onderstellingen de toevlugt nemen. Voor valsch moet dan worden verklaard, gelijk trouwens Huydecoper ruiterlijk doet, niet slechts de brief van Ada's moeder aan Koning Jan, maar ook het verdrag in 1204 door Lodewijk van Loon en Willem van Holland te Brugge gesloten; ook de daarop betrekking hebbende brief van Paus Honorius III; ook de door Mantelius gebezigde bescheiden, en nog eene geheele reeks van andere oorkonden daarenboven. Ten overstaan van een alternatief als dit, aarzelt de onpartijdige geschiedvorscher geen oogenblik. Hetgeen voorts alles schijnt af te doen is, dat de Luiksche monnik Reinerus, een land- en tijdgenoot van Lodewijk van Loon, geboren in 1155 en gestorven in 1230, uitdrukkelijk verhaalt dat Graaf Lodewijk, omtrent wiens lotgevallen hij in vele bijzonderheden treedt, in 1207 naar Engeland vertrokken is, met het oogmerk om zijne vrouw, wier naam Reinerus niet noemt, doch die hij aanduidt als de volle nicht van Graaf Willem van Holland, en van wie hij in volkomen overeenstemming met den brief van Gravin Aleid verhaalt dat zij, vijf jaren lang, als gevangene in Engeland verwijld

heeft, van daar terug te halen. Dit getuigenis van Reinerus omtrent het doen en laten van Lodewijk van Loon is van even beslissend gezag als hetgeen de Egmonder annalist omtrent Dirk VII en Gravin Aleid, of Melis Stoke omtrent Floris V berigt.

Met dat al zou het prestige van Huydecopers naam misschien voor eene lange reeks van jaren de in allen eenvoud door Wagenaar geboekte feiten overschaduwd hebben, indien Adriaan Kluit, ontstoken in echt-nederlandschen toorn over Huydecopers stoutigheden, de door hem uit hun verband gerukte berigten niet met tal van duchtige bewijzen weder in het gelid was komen zetten. En ditmaal was de waarheid aan de zijde van den opgewekten nederlandschen zin. Indien heden ten dage in dit geding zelfs de dilettant partij durft kiezen, en zonder overmoed kiezen mag, komt de eer daarvan aan niemand zoozeer toe als aan Kluit. Deze is het, die al de door Huydecoper voor onecht verklaarde bescheiden met voorbeeldigen ijver bijeenverzameld, toegelicht, en hunne authenticiteit zegevierend gehandhaafd heeft. Reeds vijf-en-dertig jaren geleden werd de enger kring van ons publiek door den heer Schotel opmerkzaam gemaakt op het vele voortreffelijke, te dien aanzien door Kluit geleverd; en leerzaam is en blijft het vergelijken van Huydecopers onderzoekingen met de

zijne. Ik mag mijne lezers niet kwellen met vertaalde aanhalingen uit het werk van den Leidschen hoogleeraar. Als om strijd wordt zulks mij verboden door de wellevendheid en — door Bilderdijks eigenaardig proza. Bilderdijk toch verdient den lof van ten behoeve zijner *Vaderlandsche Geschiedenis*, en zeer bepaald voor het oudste grafelijk tijdvak, een ijverig en oordeelkundig gebruik gemaakt te hebben van Kluits resultaten; en van hetgeen door dezen met betrekking tot Ada's lotgevallen aan het licht gebragt is zal ik weinig overgeslagen hebben, wanneer ik mij voor eene poos van genes woorden bedien.

Het kan bevreemden dat Kluit, van wien hij zoo veel geleerd en zoo veel geprofiteerd heeft, juist in dit gedeelte van zijn geschiedwerk ergens in het voorbijgaan door Bilderdijk half minachtend genoemd wordt „een der bijgeloovigste aanbidders van brieven en zegels." Dat bijgeloof van Kluit is Bilderdijk uitnemend goed te stade gekomen en heeft hem, gelijk de populaire zegswijze luidt, geene windeijeren gelegd. Doch men zou verkeerd handelen met deze en dergelijke uitvallen van Mr. Willem letterlijk te verstaan. Bilderdijk, het zij in het voorbijgaan gezegd, was in zijne uitdrukkingen dikwijls forscher dan hij bedoelde; en om regtvaardig over hem te oordeelen moet men het injurieuse of insolente in zijne taal leeren beschouwen als eene uiting van zijne natuur, meer dan als opzet of als

eene daad van eigen wilsvermogen. Het volgend oordeel van hem over den geschiedschrijver Brand, dat in den grond der zaak niets anders is als de openbaring eener diepe en verklaarbare antipathie, zou, zonder genoemden sleutel, geacht kunnen worden de buitensporigheid-zelve te zijn: „Het napraten eener ingebeelde scherpzinnigheid, welke altijd bedriegt, heeft by ons de echte Hollandsche stijl- en schrijfwijze doen ontaarden, en haar met een aantal disparaten en eigenzinnigheden vervuld, hoedanige men by den arglistigen en in alles domkoppigen, en toch van zijne domme aanbidderen zoo vergoden Brand, aan leert nemen, wiens stijl als zijne logica en goede trouw is, en door wiens schriften geen eerlijk man ooit behoorde toe te staan dat zijne kinderen in hart en verstand vergiftigd en bedorven wierden, eer zy zich vaste gronden van denken en oordeelen eigen gemaakt hebben." Nog barscher misschien, omdat men van Brand niet zeggen kan dat Bilderdijk bij hem ter school gegaan is, klinkt het oordeel over Ten Kate, dien anderen niet geschroomd hebben, met welligt even groote overdrijving in de tegenovergestelde rigting, den evenknie van Tiberius Hemsterhuis en van Albert Schultens te noemen: „Wat Ten Kate betreft, by ons sints lang het orakel der zoogenaamde taalbeoefenaren, men moet waarlijk wel willens blind zijn om de domme onkunde van dezen wroeter, die zich vruchteloos roemt de

oudheid *doorkroopen* te hebben, doch (gelijk Huydecoper zeer wel aanmerkt) zijne taal niet verstond, van haar oudheid zoo wel als van andere talen weinig wist, en volstrekt buiten staat was om er van te oordeelen, en wiens geheele verdienste in eene ondragelijke *pedanterie* bestaat, niet volmondig te erkennen. Het is inderdaad eene schande voor Holland, en den staat onzer taalkunde, dat men dien afgod nog wierookt en niet verder wil zien." Zou men na zulk een vonnis niet wanen dat Bilderdijk nooit aan Ten Kate de minste verpligting gehad heeft? Toch is het eene bekende zaak dat, voortgebouwd te hebben op de door Ten Kate gelegde grondslagen, eene van Bilderdijks groote verdiensten als wijsgeerig taalgeleerde is. Niet-alleen derhalve mag Adriaan Kluit van geluk spreken, er afgekomen te zijn met een bijna zachtmoedig certificaat van redelooze charter-aanbidding; maar wie uit de geschriften van Bilderdijk kennis heeft leeren maken met eene levendigheid en afwisseling van indrukken, die te allen tijde tot de zeldzaamste psychologische verschijnselen zullen blijven behooren, weet ook dat zelfs een veel strenger woord van afkeuring dezen niet verhinderd zou hebben Kluits waarde te gevoelen en te erkennen. Die erkenning heeft plaats gehad, en Bilderdijk heeft met haar niet gedraald tot het tijdstip der zamenstelling van zijne *Geschiedenis des Vaderlands*. Reeds in 1808, kort na Kluits noodlottigen dood, liet

hij zich over dezen op de eervolste wijze uit; en om meer dan eene reden kan ik de verzoeking niet wederstaan, mijne onwillekeurige uitwijding over Bilderdijk met die fraaije bladzijde te besluiten, wier eenig gebrek misschien is dat zij allengs overslaat in den verhandelingtoon, en daardoor hier en ginds voedsel geeft aan den schijn als ware zij oorspronkelijk bestemd geweest voor de katheder: „Wat de Van Loons, de Alkemades en zulke slechthoofden meer betreft, die het te wenschen ware dat nooit hunne pen op 't papier gezet hadden, ik zwijg van hun. Huydecoper en Kluit alleen zijn in dezen gewichtigen tak van kennis verdienstelijk. Eene wetenschap, die nog naauwlijks (om het dus te noemen) ontgonnen wierd. De eerste heeft oneindig veel goeds gedaan, door hetgeen hy wel gezien heeft; en tevens oneindig veel goeds door zijn misslagen; ja ook daar zelfs, waar zy in het overdrevene vallen. Zijn *Melis Stoke* zal ten allen tijde zoo voor de geschiedenis, als voor onze taalkennis een duurzaam en onschatbaar kleinood zijn. Kluit, die op zijn baan door den grooten Huydecoper werd opgeleid, was mijn vriend, en door zijne schriften ook gedeeltelijk mijn leermeester, en hij heeft, de eerste, onze natie hare oogen beginnen te openen. Van hem vangt het tijdperk aan van ons eerste inzicht in de Historie des Vaderlands, welker kennis niet bestaat in daden en namen, of jaartallen te weten, maar in een

wijsgeerig doordringen der gebeurtenissen, door 't welke alleen men over daden en personen uitspraak kan doen: doch hetgeen om grondig en zeker te zijn, duizend kundigheden onderstelt, de Mably's, de Raynals, en de Robertsons dezes tijds, met al hunne fraaiheid van stijl en voordragt, te diep. Vergunne de Hemel, dat de zucht, de onbevooroordeelde zucht, naar kennis en waarheid, die Kluit in het hart onzer jongelingschap wist te ontsteken, niet met hem onder Leydens puinhoopen verstikt blijve, maar zijn edel spoor spoedig vervolgd worde!"

Vooreerst is Bilderdijk het hierin met Kluit volkomen eens, dat de handelwijze van Huydecoper in het verdachtmaken der oorkonden, die op Ada's geschiedenis na 1204 betrekking hebben, afkeuring verdient. „In die dwaling," zegt hij, „is ook de groote Huydecoper gevallen, die zich onbegrijpelijk veel moeite geeft, om alles wat verder daarvan hier of daar in uitlandsche schriften gevonden wordt, weg te doen werpen, charters bij charters voor valsch verklaart, en zich wikkelend in den mantel, ik zeg niet van zijne deugd, maar van zijnen onwil, met eene Stoïsche zelfgenoegzaamheid of Kantiaansche subjectiviteit, de rest van die gebeurtenissen uit den kring van onze historische perceptie zoekt uit te sluiten, wel vergenoegd met de ronding, die zij daardoor verkrijgt."

Geheel en al voor rekening van Bilderdijk-alleen komt de verklaring der redenen waarom een aantal vaderlandsche historieschrijvers ten onregte, volgens hem, aan Ada eene plaats ingeruimd hebben onder de wettige Hollandsche Souvereinen. Van Kluit althans heeft hij het volgende, dat zijne slotsom en karakteristiek is, niet overgenomen: „Men ziet, dat noch rechtens, noch in de daad, Ada Gravinne van Holland geweest is, of heeft kunnen zijn. Nooit hebben de oude geschicht- of kronijkschrijvers haar ook in de rij of 't getal der hollandsche Vorsten geteld of gerekend. „Dit weet ik (leest men bij Scriverius) dat Jonkvrouw Ada van ouds niet onder de Graven gerekend is geweest." „Maar wij," zegt een der compilatoren, „hebben haar gezet als recht erfgenaam ende navolger der Graven van Holland." En deze dwaasheid heeft bij de latere (namelijk die in en na de Spaansche beroerten opstonden, om de geschiedenis naar hun grillen en inzichten te plooien) zodanigen ingang gevonden, dat men deze *inschoveling* overal op den throon gezet heeft, en vóór haar oom Willem doen gaan, die in het geheel geen plaats gekregen zou hebben, maar achter de bank gesmeten zijn, indien men zich niet dwaaslijk verbeeld had, dat Ada reeds in of omtrent het jaar 1206 overleden was; waardoor tot aan Floris den IV^de^ een *vak* ontstond, dat men zonder dat niet kon stoppen. Zoo valsch als die opvatting was, zijn wij er echter aan

verschuldigd, dat men weet, dat er een graaf Willem I geweest is, wiens roem anders vruchteloos door de wereld geklonken zou hebben, en geheel bij dit ondankbaar geboefte van geleerden miskend en vergeten zijn; wier groot doel het was afkeer voor een Vorst in te boezemen, en vrouwen-regeeringen (als die inderdaad slechts een vermomde Aristocratie zijn) tot overgang van hun nieuw staats-systema aan te prijzen."

Op eene schakering van Bilderdijks feodale sympathien valt in deze plaats een overvloedig licht. In den strijd tusschen Willem en Ada is hij uit overtuiging, van het begin tot het einde, op Willems hand. Na den dood haars vaders, zegt hij, mogt Ada zonder de toestemming van haren oom geen huwelijk aangaan; en zelfs wanneer die toestemming geschonken ware geworden, zou Van Loon alleen door een gunstbewijs des Keizers zijnen schoonvader hebben kunnen opvolgen in het bestuur over Holland. Regt onderhoudend weet Bilderdijk de meerdere of mindere wettigheid van Van Loons echtverbindtenis met Ada uiteen te zetten; en hier bouwt hij zeer bepaaldelijk op de door Kluit in het licht gestelde beginselen van het leenregt: „Wat dat fraaie subreptive huwlijk-zelf betreft: het is zeker dat het naar alle rechten die thans plaats grijpen, en naar alle die grondbeginselen waarnaar wij thands oordeelen, nietig zou moeten geöordeeld worden. En dit was hetgeen

Willem volstandig beweerde. Erf-Gravin van Holland of niet, Willems toestemming als naaste agnaat was er noodig in; en was zij 't, dan was die des Keizers niet minder van 't allervolstrektst vereischte. Met hem niet te kennen was een daad gepleegd waardoor Ada van 't Graafschap resigneerde.... Het was dus inderdaad een subreptif huwelijk, dat tegen Willem niets behoorde uit te werken, noch zijn recht verminderen kon, zoo het een recht had kunnen geven dat er niet was, maar van 's Keizers genade gehoopt moest worden, en had kunnen gehoopt worden, zoo men zich cordaat in zijne armen geworpen had, maar waarop nu de dubbelhartigheid van een intrigant wijf alle uitzicht verloren had. Intusschen, hoe zeer Willems sustenue ten aanzien van dit huwlijk, hetgeen van den Keizer en ten opzichte van hem Willem moest aangezien worden als niet gebeurd en nul in zijne leenpligtige en burgerlijke gevolgen, gegrond was, en onwrikbaar blijven zal, ja hoezeer dit huwlijk alle eerlijk gemoed revolteeren moet; 't is er verr' van daan, dat het nul zou zijn geweest of voor nul te houden. Het *jus canonicum*, of liever de kerklijke wet, in de materie van huwlijken wet makende, laat niet toe dat een huwlijk nul gerekend zou worden om het gemis der toestemming van iemand wiens tegenwoordigheid er bij vereischt was, al ware 't het consent der wederzijdsche ouderen bij de copulatie van min-

derjarigen. De rede hiervan is, dat de Roomsch Katholijke Kerk het huwlijk een sacrament acht, hetwelk door de priesterlijke inzegening geperfecteerd wordt, en door geene menschelijke autoriteiten te niet te doen is. Ada was derhalve Mevrouw Van Loon geworden, en daar was niets aan te doen."

„Een intrigant wijf" wordt Gravin Aleid hier door Bilderdijk genoemd; en hoogst eigenaardig is alweder de trant waarop hij dien karaktertrek van Ada's moeder ontwikkelt. „Verre van den natuurlijken weg, den weg van den plicht, den open weg in te slaan," zegt hij, „geeft men zich over aan eene blinde, domme, en 't licht schuwende intrigue. Ter sluik dringt men de jonge Gravin een man op, dwaas genoeg om zich tot zulk een donkeremaansvrijaadje te vernederen; verraadt den zieltogenden Diederijk, stelt zijn vurigste en laatste begeerte te loor, belet hem zijn uitersten wil te uiten, zijn kind te verzorgen, met zijn naaste bloed te verzoenen, en met een ontlast geweten voor God te ontslapen: hoont, smaadt, en dwingt tot vijand worden, den naastbestaande, den Oom, den held, die door natuur en wet haar beschermer zijn moet, en haar voor vader verstrekken, en natuurlijk niets meer verlangde; hoont en verkort op gelijke wijze den Keizer, van wien heel haar belang ten eenen maal afhangt; schendt alle rechten, en werpt zich in de stuitendste

tegenstrijdigheden. Hoe zal men dit knoeiwerk noemen? Of op welk eene wijs zal men van dit zoo schandelijk gerokkend werk goed garen spinnen? Dit vraag ik de voorstanders van 't Spinrokken, die gedurende een half duizend jaren zoo vele moeite genomen hebben om van het oud Ridderlijk Holland een spilleleen te maken, en nog niet ophouden kunnen, 't oude laffe konkelliedtjen voort te galmen, zonder zelven te weten wat zij zeggen."

Melis Stoke is in zijn oordeel over Gravin Aleid kleingeestiger dan Bilderdijk; doch hoewel deze regt laat wedervaren aan hare talenten, zijn vonnis over haar gemoed is streng en hard. „Om voor hare dochter den man te vinden, die aan hare inzichten beantwoordde," heet het, „sloeg zij het oog op den jongen Graaf Van Loon. Deze, niet zoo volkomen onbeteekenend als ik hem in mijn *Willem van Holland* heb afgeschilderd, was volmaakt naar haar oogmerk geschikt." En elders: „Wanneer eene vrouw eenmaal hare kunne te buiten treedt, is het uit met de vrouwelijke deugden, en de heerschzucht wordt spoedig hun eerste en alles bewegende drift. Adelheide had groote bekwaamheden; maar na eens in het oorlogsveld geschitterd te hebben, was zij louter roem en staatzucht geworden, en vormde zich geheel andere uitzichten." Het bitterst van al evenwel is Bilderdijk omtrent Aleid in het verhaal van het voorgevallene onmiddellijk voor en na Graaf Dirks

overlijden: „Zij deed in 't geheim Van Loon waarschouwen, en deze onthield zich ter sluik op 't kasteel van Altena, om de naderende dood van Graaf Diederik af te wachten; en zoo haast had deze den adem niet uitgeblazen, of hij vliegt op haar wenk naar Dordrecht, waar men 't lijk van den vader schielijk in een doodkist stopt, en zonder 't (als naar stijle) ten praal te stellen, de twee gelieven vastkoppelt, en terwijl 't rouwmisbaar en de lijkdienst pas aanving, die stoort, om een dartele bruiloft te vieren, waarbij de Gravin moeder vrolijker dan de Bruid of de Bruidegom was, en zich hartlijk verheugde haar Schoonbroeder zoo heerlijk verschalkt te hebben. Men pakt den doode in, en zend hem naar Egmond, daar de monnikken er meê omspringen mogen zoo zij goedvinden en ten hunnen koste; en het is louter feest en *gala* aan 't sterfhuis."

Veel beknopter dan over Aleid is Bilderdijk over Van Loon, en blijkbaar is in dezen geheelen handel Graaf Willem de eenige persoon voor wien hij sympathie, maar dan ook eene zeer warme sympathie gevoelt. „Van Loon," zegt hij, „stierf 29 Julij 1218. De Luiksche schrijvers geven hem een zeer voordeelig getuigenis. In onze geschiedenis maakt hij zeker een erbarmelijke figuur; maar wat doen de omstandigheden niet, zoodra iemand zich niet boven de omstandigheden weet te verheffen! En hoe weinigen is dit gegeven!"

En Ada zelve? Over haar karakter heeft Bilderdijk geen oordeel; en hij kon daarover bezwaarlijk uitspraak doen, omdat alle stellige gegevens dienaangaande ontbreken. Des te overvloediger is hij in het vermelden van hare lotgevallen, waarbij hij in alles het spoor van Kluit volgt. Ook hij gelooft dat Ada de jongste geweest is van twee zusters, de eenige kinderen van Graaf Diederik en Gravin Aleid. Ook volgens hem is Ada in 1204 van Texel overgebragt geworden naar Engeland, en van daar in 1207 door haren man teruggehaald. Ook naar zijne meening, eindelijk, heeft Ada de laatste jaren van haar leven doorgebragt in het Graafschap Loon of Los, aan de zijde van haren man, en is zij, insgelijks aan diens zijde, na een kinderloos gebleven huwelijk van bijna vijftien jaren, iets korter of langer na 1218 begraven te Herkenrode. „Wat Ada betreft," eindigt Bilderdijks verhaal, „door hare geboorte (naar 't scheen) tot een aangenaam en blinkend lot in de wareld bestemd, maar door de heerschzucht van haar anders verdienstelijke en schrandere, maar door drift verblinde moeder, eene ongelukkige verschoveling, veracht van de haren, en van goed, erfdeel en vrijheid verstoken, volhardde dit beklaaglijk slachtoffer, na de dood van haren man, in het Luiksche, waar zij uit haar (Engelsche) gevangenis dadelijk heengevoerd was, in godvruchtige oefeningen; zij voleindde haar leven daarin, en werd bij Lo-

dewijk te Herkenrode begraven." De eenige plaats waar Bilderdijk van Kluit afwijkt, of liever, het stilzwijgen van Kluit aanvult, is die, waar hij, evenwel zonder opgaaf van bronnen, eene poging aanwendt om Ada's verblijf op Texel, waarvan hare moeder aan Koning Jan schreef dat het „duldeloos" geweest was, voor te stellen als in vele opzigten dragelijk. „Ada," zegt hij, na melding gemaakt te hebben van het innemen der Leidsche Burgt, „de arme Ada werd ter zekerer bewaring en meerdere veiligheid naar Friesland en wel naar Texel gevoerd; welke landstreek men zich zoo niet voorstellen moet, als zij tegenwoordig, na eene volstrekte omkeering van het physiek van den grond, de ligging, de lucht, de bewoning, bevolking, bebouwing, en alles wat daar uit voortvloeit, zich opdoet. Het was toen een aangename landouw, en de hofhouding eener Prinses beter waardig, dan thans 's Gravenhage of Winsor."

Onmiddellijk na het borgen van zoo veel, en daaronder van zooveel goeds, kan het ondankbaar schijnen, voor den dag te komen met eene aanmerking op den persoon-zelf die zoo mild was met zijne gaven. Doch de trek waarop ik wensch te wijzen vereert Bilderdijk, en die omstandigheid zuivert mij. Het is, met korte woorden, het ontzaggelijk verschil in waarde tusschen de door mij uitgeschreven

bladzijden uit de *Geschiedenis des Vaderlands* en het ook door Bilderdijk-zelf daarin ter loops vermelde treurspel *Willem van Holland.* Even kunstmatig en stijf als dit laatste is, even zeer tintelen de eerste van gloed en leven. De redenen die Bilderdijk mogen bewogen hebben om met de hem zoo goed bekende geschiedenis in zijn treurspel zoo luchtig om te springen, worden, voor zoo ver ik weet, nergens door hem opgegeven. Wel daarentegen de reden, en deze is zonderling, waarom hij zich indertijd tot het zamenstellen van *Willem van Holland* begeven heeft. Men leest namelijk in de voorrede voor dat treurspel, dat het ontstaan is bij wijze van kontinuatie van den elektrieken schok in 's dichters hoofd, waaraan het treurspel *Floris de Vijfde* kort te voren het aanzijn te danken had gehad. Mij is het niet mogelijk in *Willem van Holland* de sporen terug te vinden eener zoo krachtige konceptie als waarop Bilderdijk in die woorden doelt. *Willem van Holland* is een treurspel gelijk Bilderdijk er meer gemaakt heeft; een treurspel in hetgeen hij noemde den echten franschen stijl, en dat, als geheel beschouwd, van den dag der vervaardiging af behoord heeft tot een uitgeput en versleten genre. In zijne *Geschiedenis des Vaderlands* daarentegen behandelt hij denzelfden episode met eene onmiskenbare meesterschap; niet als een achteraan komend navolger van verouderde vormen, maar als een voorganger en wegbereider. Er is daar,

wel is waar, in de voorstelling der zaken en in de keus der uitdrukkingen een zweem van cynisme; en niet ligt zal iemand beweren dat zulk een stijl kans heeft om te eeniger tijd voor een deftigen historie-stijl door te gaan. Doch aangenaam wordt men met dat al verrast door dien stroom van schilderachtige volzinnen, van stoute beweringen, van vernuftige opmerkingen, de eenen zoowel als de anderen zoo ongewoon in onze vaderlandsche geschiedenissen. Het is hier de plaats niet om over de verdiensten van Bilderdijk als schrijver van zulk eene geschiedenis uit te wijden; doch dat dit zijn nagelaten werk de minste der vele en sterk betwiste parelen aan zijne kroon niet is, staat bij mij vast. Hooft en hij zijn de twee eenige nederlandsche historieschrijvers wier genre goed is, omdat het niet vervelend is.

III

Zonder daarom te beweren dat Graaf Willem van Holland — hetgeen tegen de opvatting van diens karakter door Bilderdijk noodeloos fel indruischen zou — zich in allen deele ten opzigte van zijne nicht gedragen heeft als een wolf, geloof ik dat de volgende fabel, berijmd door een van hare tijdgenooten, meermalen in haar leven door Gravin Ada overpeinsd geworden is:

Een wolf en .1. lam goedertieren
Quamen drinken tere riuieren.
Si ginghen drinken in .11. steden:
Die wolf dranc bouen, dlam beneden.
Doe seide di wolf: „Du bewulst mi al
Dwater, dat ic drinken sal."
„Ay here!" sprak dlam, „wat segdi?

Dwater comt van u te mi."
„Ja," seide di wolf: „vloecstu mi toe?"
Dlam antworde: „Here, in doe."
„Du doest," sprak hi; „dus dede dijn vader
Wilen eer, en dijn geslachte algader."
Dlam sprac: „In was doe niet gheboren,
Twi soudicer af hebben toren?"
Noch seide die wolf: „Horic di spreken?
Ic wane wel ic saels mi wreken."
Die wolf sloech te sticken en scoert.
Dlam nochtan hads niet verboert.
Dus vint .1. quaet man occusoen,
Als hi den goeden quaet wille doen.

Het is mijn oogmerk niet, deze soort van aanhalingen te vermenigvuldigen. Ik wensch er integendeel zoo spaarzaam mogelijk mede te zijn. Doch ik vraag of het billijk is, dat verstandige lieden medekeuvelen over middeneeuwsche toestanden in hun eigen vaderland, zonder zich rekenschap te geven al ware het slechts van de taal die destijds aldaar geschreven en gesproken werd? Het is eene van vrouw Historie's voorname grieven tegen den historischen roman in rijm en onrijm, dat dit eerste beginsel van naauwkeurige kennis gemeenlijk daarin zoo sterk veronachtzaamd wordt. Doordat al de oorkonden, die op de

eerste eeuwen onzer geschiedenis betrekking hebben, opgesteld zijn in het latijn, en het groote publiek die stukken alleen uit min of meer nieuwerwetsche vertalingen kent, verkeert de oningewijde alligt in den waan, dat er vóór het jaar 1300 of daaromtrent te onzent geene landstaal bestond. Wel was in Gravin Ada's tijd het fransch in noord-westelijk Europa zeer verbreid, zoodat het ook in Engeland schier alom gesproken werd; wel zal Ada zelve, die ik mij als eene kweekeling van het Rijnsburgsche klooster voorstel, en die daarenboven een groot gedeelte van haar leven doorgebragt heeft in het Luiksche, behalve in het fransch, zich ook hebben weten uit te drukken in het latijn; doch in hare kinderjaren, en aan het Hof van hare ouders, heeft zij ongetwijfeld hollandsch gesproken en hooren spreken. Welk hollandsch? Uit de Esopische fabel, die ik mij verstoutte uit te schrijven, kan daaromtrent het een en ander opgemaakt worden.

De geschiedschrijvers van onderscheiden herkomst laten Ada hare Luiksche dagen voltooijen in devote oefeningen; en op welken grond zij dit doen, is niet moeijelijk te raden. De twee laatste oorkonden namelijk waarin haar naam genoemd wordt, eene van 1212 en eene van 1218, handelen over schenkingen, te zamen met haren man door haar aan kerkelijke instellingen gedaan. Inzonderheid het in de tweede plaats bedoelde dokument gewaagt van

zulk eene vermaking: het is een giftbrief ten voordeele dier zelfde abdij van Herkenrode waar Lodewijk en zij nevens elkander begraven liggen. Er is evenwel weinig vermetelheid noodig om de juistheid dier konklusie in twijfel te trekken. Ook van Ada's moeder toch, van wie niemand overigens met zekerheid weet te zeggen, noch waar zij na hare vlugt uit Holland gebleven, noch wat er ten slotte van haar geworden is, doch die in elk geval hare dochter overleefd schijnt te hebben; ook van Gravin Aleid bestaat er, met het jaartal 1237, een brief waarbij zij, tot verzekering van de rust harer veelbewogen ziel, eene zekere som gelds schenkt aan de abdij van Rijnsburg. Doch bewijst dit dat Gravin Aleid op het laatst van haar leven vroom geworden is? Alle dingen zijn mogelijk en veel onverklaarbaars is natuurlijk; doch den leeftijd des Boozen in aanmerking genomen, toen deze kluizenaar werd, dunkt mij dat Gravin Aleid, indien zij werkelijk geëindigd ware met hare proverbiale *scalkeit* af te leggen, op dit oogenblik nog niet gestorven zou zijn. Zeker maak ik uit het voorbeeld der moeder niets bepaalds omtrent de dochter op. Doch zoo lang er voor de onderstelling dat Gravin Ada's leven opgegaan is in het plegen van goede werken geene betere gronden aangevoerd worden dan tot hiertoe het geval geweest is, meen ik vrijheid te hebben om aan deze Vorstin, die geene kinderen had en wier man veel van

huis was, behalve een godsdienstig gemoed, ook eene zekere mate van litterarische beschaving toe te schrijven. Bezat zij die, dan heeft zij daarmede onder de toenmalige Vorstinnen van Europa niet alleen gestaan. Reeds heb ik haar de fabelen van Esopus laten lezen; en ik houd mij overtuigd dat zij daarnevens menig aandoenlijk en verheven gezang of psalm, in de moedertaal gedicht, van buiten kende. Doch zij zou geene vrouw geweest zijn, indien zij ook niet bij wijlen de hand had uitgestrekt naar een roman; en het geval wilde dat de goede nederlandsche romans in hare dagen overvloediger waren dan in de onze.

Ridderromans waren het, vol beschrijvingen van bloedige gevechten en van hagchelijke liefdes-avonturen. *Karel en Elegast* heette de een; de ander *Floris en Blancefloer;* de derde *Walemein*, of *Lancelot*, of *Renout van Montalbaan.* Er liepen sproken onder als die van *Beatrijs*, stichtelijker dan de Magdalena-geschiedenissen van later eeuw, doch even aandoenlijk en even boeijend. Ook was er, getuige den *Sinte Brandaan*, geen gebrek aan reisbeschrijvingen; en wie smaak in heldendichten vond, kon zich beurtelings in het komisch genre verkwikken aan *Reinaart den Vos* en in het statige aan het *Nevelingenlied.* Ada's leeftijd toch is de ontluikende bloeitijd onzer nationale midden-eeuwsche letterkunde geweest; en als met den vinger zou men den Nederlander kunnen aanwijzen, door wien de Gravin, in de

dagen harer jeugd, in die litteratuur ingewijd is geworden. Van deze zonde, indien het er eene geweest is, kan haar vaders kapelaan niet beticht worden. Pater Allinus, die reeds aan het hof van Ada's grootvader dezelfde bediening vervuld had, was te oud en vermoedelijk te serieus om in zulke lektuur behagen te scheppen voor zich zelven, of bij een jonger geslacht den zin daarvoor te openen. Doch in die termen viel Nikolaas, vrouw Brechten-zoon van Haarlem, niet. Deze Kennemer van goeden huize, die aan het Hof van Graaf Dirk VII in de eene of andere betrekking geplaatst was, en nog honderd jaren daarna bekend stond als een vlijtig omwerker van fransche ridderromans, kan veilig voor den persoon gehouden worden die aan Ada en hare zuster, als galante kamerheeren plegen te doen, boeken leende. Zijne bibliotheek althans was er ruim van voorzien. Onder de oogen van dezen dichterlijken hofbediende is uit Gravin Ada eene jonkvrouw gegroeid; in de korte wittebroodsweken heeft hij haar aan Graaf Lodewijks zijde naar Haarlem zien komen of derwaarts begeleid; hij kan met haar opgesloten zijn geweest in de Leidsche Burgt; hij kan tot het personeel van haar kleinen hofstoet op het eiland Texel behoord hebben. Indien het waar is dat hij naderhand Graaf Willems zijde gekozen en diens kruistogt naar Damiate medegemaakt heeft, zal de herinnering aan de jonge Gravin misschien van liever-

lede bij hem uitgesleten zijn; doch ik verbeeld mij dat Ada-zelve, in Engeland zoowel als op het Huis ter Loon, menigmaal met welgevallen teruggedacht zal hebben aan den tijd, waarin Nikolaas van Haarlem haar zijne vertaling van den *Willem van Oranje* voorlas.

Van de waarde der litteratuur waarvan ik spreek moet men zich geene overdrevene, maar ook geene te geringe voorstelling vormen. De Nederlanders hebben te geener tijd in het litterarische tot de ontdekkende volken behoord. Ook in de midden-eeuwen deden zij dit niet. Onze middeneeuwsche letterkunde biedt weinig of niets van zuiver nederlandschen oorsprong aan. De bron der inspiratie, die in Frankrijk, in Engeland, in Duitschland, rijkelijk vloeide, kan te naauwernood gezegd worden hier te lande gedrupt te hebben. Onze toenmalige hollandsche dichters, want het proza is eerst veel later een van de vormen der bellettrie geworden, waren overzetters; en de besten hunner zijn weinig meer dan zelfstandige vertalers geweest. Om eene ietwat botte woordspeling te bezigen, zij vormden wel een kring van scheppende vernuften, doch over het algemeen schepten zij meer dan zij schiepen.

Aan den anderen kant evenwel moet niet vergeten worden dat deze zelfde mannen de grondleggers van onze taal en daardoor, in het zedelijke, van onze nationaliteit geweest zijn. Een volk is zijn bestaan wel in de eerste,

maar niet in de voornaamste plaats aan de wapenen, of aan den handel, of aan den landbouw verpligt. Het is de taal die eene natie tot natie maakt; die het aanzijn geeft aan die zekere scheidsmuren tusschen het eene en het andere volk, waaraan zoo vele nadeelen, maar ook zulke onschatbare voordeelen verbonden zijn. In de beperking toch ligt het geheim der kracht, en verscheidenheid is eene onuitputtelijke bron van levensgenot. Zeer veel zijn wij daarom verschuldigd aan onze midden-eeuwsche dichters. Zelfs is onze verpligting aan hen grooter dan die van hunne tijdgenooten. Dezen zouden er ook zonder hen, want de nationale gang stoort zich niet aan dien van enkele individuen, wel gekomen zijn. Doch wij, wij zouden zonder den arbeid der eenen niets afweten van het andere. Hunne taal is het watervlak waarin voor ons het leven hunner eeuw zich afspiegelt, en dit laatste is voor het minst even bont geweest als het leven der volken ook nu nog is. Over het algemeen zijn wij daarvan niet genoeg doordrongen. Dat er niets nieuws onder de zon is, stemmen wij den bijbelschen schrijver gaarne toe; en zonder verwondering worden wij uit de overblijfselen der eeuwenheugende hebreeuwsche letterkunde gewaar, dat het menschelijk hart en de menschelijke geest reeds al hunne geheimen geopenbaard hadden, toen ons eigen volk nog in de windselen der toekomst lag. Ook wanneer wij aan Griekenland

of aan Rome denken, schijnt het ons eene van zelf sprekende zaak, dat die oude beschavingen (een meervoud hetwelk in dit verband bezwaarlijk gemist kan worden) in zichzelven volkomen afgerond geweest zijn, en dat onze eigen leeftijd over niets nadenkt en niets gevoelt, wat niet ook gevoeld en waarover niet ook reeds nagedacht is door de oudheid. Komen daarentegen de middeneeuwen aan de orde, dan is het als sprak men ons van een tijd „toen alle menschen nog dom waren," gelijk het heet; en niets is, al zijn de toenmalige taalvormen nog zoo naief, minder waar dan dit. Even goed als in de middeneeuwsche ridder-romans, het eigenaardige van zeden en gewoonten niet medegerekend, zich het spel ontplooit der geoefendste en volkomenst afgerigte hartstogten, even goed blijkt uit de andere litterarische bescheiden van dien tijd, dat deze aan den onzen, waar het op schranderheid, of doorzigt, of levenswijsheid aankomt, niets behoefde toe te geven. Lezers wier kennis aan onze midden-eeuwsche letterkunde bij Melis Stoke begint, staan somtijds opgetogen van bewondering over de fraaije spreuken waarmede diens *Rijmkronijk* gestoffeerd is. Doch zij bedenken niet, dat deze schoonheden van Melis Stoke niet zijn een op zich zelf staand verschijnsel, niet zijn lentebloemen aan den zoom van een pasgebaanden weg, maar Hesperiden, om met Da Costa, of Affodillen, om met Bilderdijk te spreken. Alleen

uit de zestig of zeventig kleine Esopische fabelen, waarvan die van den Wolf en het Lam de tweede is en die te zamen eene eeuw ouder zijn dan de kronijk van Stoke, zou men in zuiver midden-eeuwsch hollandsch eene berijmde wijsbegeerte kunnen zamenstellen, zoo praktisch als de praktische rede van Kant. Sterker nog spreekt dat bijzonder wijsgeerig karakter uit de spreuken van den *Dietschen Kato*, en sterkst van al uit de geheele konceptie van den *Reinaert de Vos*. Maerlant en Stoke hebben ja eene periode in onze letterkunde geopend; doch dat nieuwe is een begin van verval geweest. Wie zich eene voorstelling wil kunnen vormen van hetgeen er in de midden-eeuwen te onzent, en in het nederlandsch dier dagen, gedacht en geschreven is, moet minstens honderd jaren achterwaarts tasten, tot aan den leeftijd van Gravin Ada toe.

Dat Gravin Ada hart gehad heeft voor haar kerkgenootschap wordt niet zonder grond geloofd. Dit weten wij. Ook is er reden om te onderstellen, in verband met haar moeijelijken levensloop, dat zij zich zal onderscheiden hebben door dien geest van berusting die een vast kenmerk van godsdienstigheid is. In Engeland behoeft zij het kerkgaan niet eerst geleerd te hebben, ook al zouden onze britsche naburen reeds destijds het *kirchengängerische* volk geweest zijn, hetwelk, naar het beweren van Heinrich Heine, na-

derhand uit hen gegroeid is. De gelegenheid om zich in die gewoonte te oefenen is haar in Holland-zelf, vóór hare ballingschap en vóór haar huwelijk, overvloedig aangeboden geworden. Is het vermoeden gegrond dat zij in het klooster van Rijnsburg een deel van hare kinder- en meisjesjaren gesleten heeft, dan zal hare tante Agnes, of anders hare oud-tante Ada, want eene dier twee Prinsessen van den bloede bekleedde aldaar in diezelfde jaren de waardigheid van Abdis, wel zorg gedragen hebben dat zij zoo min de predikatie als de mis verzuimde. Te Heisterbach, in een mannenklooster niet ver van Keulen, is het destijds gebeurd dat de abt, bemerkende dat zijn auditorium, en vooral het aankomend personeel daaronder, moeite had om zijne latijnsche vermaningen met open oogen te volgen, eensklaps in de landtaal aldus aanhief: „Er was eens een koning, die Arthur heette;" en aanstonds luisterde het geheele konvent met gespannen aandacht. „O mijne broeders," ging de prediker voort, „toen ik tot u sprak over God sliept gij, en gij ontwaakt zoodra ik fabelen verkondig." Het moet gezegd worden dat de Arthur-romans in dien tijd minstens even zoo gezocht waren als tegenwoordig die van Erckmann-Chatrian. Laat ons met dat al niet zonder noodzaak gelooven dat de pastoor van Rijnsburg, of diens kapelaan, wanneer zij in de abdijkerk de dienst verrigtten, ooit noodig gehad hebben de jeugdige Ada en

hare gezellinnen op die wijze wakker te schudden. Belangrijker zou het zijn, met zekerheid te weten of er te Rijnsburg oudtijds in het hollandsch, dan wel in het latijn gepredikt werd; en ofschoon het mij niet mogelijk is een stellig antwoord op die vraag te geven, de schets eener latijnsche leerrede, die Ada, gedurende haar verblijf in Engeland, uit den mond van Stephen Langton, naderhand aartsbisschop van Canterbury, gehoord kan hebben in de abdijkerk van Westminster, zal mijnen lezers daarom niet minder welkom zijn.

In stede van uit eene schriftuurplaats, bestond de tekst dier preek uit het volgende fransche versje:

Belle Aliz matin leva,
Son corps vêtit et para,
En un verger s'en entra,
Cinq fleurettes y trouva;
Un chapelet fait en a
De rose fleurie.
Pardieu, trahez-vous en là,
Vous qui n'aimez mie!

Dit gedichtje, oorspronkelijk een volksdeuntje om bij te dansen, werd door den prediker, wien deze bijzonderheid niet onbekend was, vergeestelijkt. Hij wist zeer wel, zeide hij, dat *Belle Aliz* de aanhef van een danslied was; doch

hij beschouwde het als zijne roeping om de taal der ijdelheid tot een voertuig der hoogste waarheid te maken, en daarom deed hij opmerken dat er bij het dansen op de maat van eene gezongen melodie drie zaken te onderscheiden vallen: luid klinkende stemmen, het zinnebeeld van den prediker die met zijnen mond God verheerlijkt; ineengestrengelde armen, het zinnebeeld der wederzijdsche hoogere liefde van God en mensch; en gedruisch makende voeten, het symbool van een Evangelie volgens hetwelk doen vóór zeggen gaat. Voorts is de persoon van *Belle Aliz* niemand anders als de Heilige Maagd; gelijk ten overvloede blijkt uit nog een liedje, waarin men leest: *Cette est la belle Aliz, cette est la fleur, cette est le lis.* De vijf *fleurettes*, door Aliz in den boogaard gevonden, zijn het geloof, de hoop, de liefde, de maagdelijke staat en de ootmoed. Het door haar gevlochten *chapelet* is de kroon, door God op het hoofd der Hemelkoningin geplaatst. De twee laatste regels eindelijk, die wij in onzen tijd gemakkelijker verstaan zouden zoo er in plaats van *trahez-vous en là* mogt gelezen worden *ôtez-vous de là*, behelzen een woord van bedreiging tegen de ketters, heidenen, valsche christenen, ongeloovigen en godslasteraren, van wie geschreven staat: „Verdoemden! gaat in het eeuwig vuur, hetwelk bereid is voor den duivel en diens engelen."

De Nederlanders, heb ik beweerd, zijn nooit Columbus-

sen of Vasco de Gama's geweest in de litteratuur. Gewis sluit dit niet uit dat de nederlandsche pastoor, die in 1190 en vervolgens de gemeente van Rijnsburg bediende, een beter prediker dan Stephen Langton geweest kan zijn. Doch een modieuser prediker was die pastoor zeker niet; en om tot eene voorstelling van den toenmaligen stand der kanselwelsprekendheid te geraken is het ongetwijfeld veiligst van al, ons te houden aan de preekmethode van een man die in zijne jonge jaren kanunnik van Onze Lieve Vrouw te Parijs en kanselier der universiteit in Frankrijks hoofdstad was, en die den adem uitblies als primaat van Engeland en kardinaal; den Lacordaire en den Wiseman van zijnen tijd in één persoon.

Bovendien kon Langton, tot verdediging van zijne mystiek en van zijnen wansmaak, zich beroepen op een doorluchtig voorbeeld: dat van Paus Innocentius III, zijnen meester. Toen deze het raadzaam achtte een pleister te leggen op eene der vele wonden door hem aan het gezag van Koning Jan geslagen, zond hij hem door Langtons tusschenkomst vier gouden ringen, bezet met edelgesteenten en vergezeld van een langen brief. De cirkelvorm dier ringen, zoo heette het in dat schrijven, was eene afschaduwing der Eeuwigheid, die begin noch einde heeft, en moest in den Koning het heimwee naar de dingen des Hemels doen geboren worden. Hun getal, dat een kwa-

draat vertegenwoordigde, duidde op vastheid van geest in voor- en tegenspoed, het kenmerk van een gemoedsbestaan waaraan de vier kardinale deugden ten grondslag liggen. De gouden stof, waaruit zij vervaardigd waren, was het beeld dier volmaakte wijsheid, waarvan het bekend is dat Koning Salomo haar begeerlijker achtte dan rijkdom of magt. Ook de kleuren der juweelen, in de kassen der vier ringen gezet, hadden elk hare beteekenis. De blaauwe emeraud, schreef Zijne Heiligheid, sprak van het Geloof, de groene saffier van de Hope, de roode robijn van de Liefde, en in den gloed van den topaas zag men de Goede Werken vonkelen.

Hetzelfde geldt van het aan de kerk en aan de welsprekendheid grenzend gebied der toonkunst. Al zijn de Nederlanders te geener tijd bijster muzikaal geweest, het is daarom zeer wel mogelijk dat in Gravin Ada's dagen aan de abdij van Rijnsburg verbonden was een discantator — zoo noemde men destijds de kapelmeesters — die eene europesche vermaardheid verdiend zou hebben, even groot en even duurzaam als die van de Mozarts en de Beethovens zijner eeuw. Doch meer dan deze gissing baat ons bij onze onwetendheid het feit dat aan het Hof van Koning Jan van Engeland, juist gedurende Ada's verblijf aldaar, een discantator speelde en zong, wiens naam is blijven leven in de geschiedenis der muziek. Blakesmit heette hij; en

mij lacht het denkbeeld toe dat Ada zich gedurende hare vierjarige engelsche ballingschap den tijd gekort zal hebben met les te nemen van dezen Blakesmit. Hij was een geestelijk persoon, en niet de vedel der minnezangers werd door hem gehanteerd, maar het statig kerkorgel. Dit belet echter niet dat het in Engeland aan Ada gegeven onderrigt zich ook tot die vedel kan uitgestrekt hebben. Of is het zoo zeker dat Blondeau de Nesles, Koning Richards getrouwe minstreel, toen reeds overleden was? En indien hij in 1204 nog leefde, is dan de onderstelling vermetel dat de grijsaard onze jonkvrouw bij wijlen onthaald zal hebben op het lied, waarmede hij eenmaal, op den terugtogt uit Palestina, den gevangen Leeuwenhart kennis gaf van zijne tegenwoordigheid? En zou Ada, bij het vernemen dier beroemde toonen en hunne begeleiding, in het geheel den lust niet bij zich hebben voelen ontwaken om beiden na te bootsen? Ik kan het niet gelooven. Doch dit zeggen ons de mannen van het vak, dat de meeste koncerten in dien tijd orgelkoncerten waren; dat de gewijde zoowel als de ongewijde muziek deels uit melodien, deels uit harmonien bestond; dat de minnezangers zich met den eerstgenoemden vorm te vreden stelden, die dan ook voor afzonderlijke uitvoeringen de natuurlijkste was, en dat het bij de zamenstelling en voordragt der andere kompositien vreemder toeging dan men thans alligt denken zou. De

opera-bezoeker van den tegenwoordigen tijd hoort zonder verbazing trio's en kwartetten met even veel teksten als partijen uitvoeren. Hem ergert het niet dat in het 2de tooneel van het 3de bedrijf van *la Juive* Léopold zingt: *O surprise! ô terreur nouvelle!* op hetzelfde oogenblik dat Eudoxie aanheft van: *Ah! combien cette chaîne est belle!* wat zeg ik, op het oogenblik dat het koor uitroept: *O ciel! il frémit, il chancelle!* en Rachel-zelve: *C'est lui, c'est bien lui, l'infidèle!* En met reden blijft het oor van onzen opera-bezoeker daarbij ongekwetst; want eene kunstige harmonie heeft die vier exklamatien tot ééne weten te verbinden, en de indruk van het geheel is volkomen zuiver. Doch wat zou de hedendaagsche kerkganger zeggen, indien hij, met de beste bedoelingen tempelwaarts gegaan ten einde eene mis of een oratorium te hooren uitvoeren, onthaald werd op een ensemble van vier afzonderlijke, door elkander gespeelde en slechts gebrekkig aaneen verbonden melodien, waarvan de woorden bovendien voor de eene helft aan latijnsche kerkliederen, voor de andere aan niet altijd even zedige straatzangen in de landtaal ontleend waren? Inderdaad, de vier Heemskinderen op het ééne ros Bajaart zijn een minder grillig kwartet geweest. Nogtans staat het vast dat de 12de en de 13de eeuw met uitvoeringen als deze volkomen genoegen genomen, en ze de hoogste bewondering waardig gekeurd hebben. Met stichting luisterde men

naar latijnsche preken over *la belle Aliz;* met geestdrift juichte men koncerten toe, die onze leeftijd een mengsel van heiligschennis en spraakverwarring noemen zou.

Van lieverlede is Gravin Ada ons en den vaderlandschen bodem ontgleden: uit de Rijnsburgsche abdij, het Kanaal over, naar het engelsche Hof. Dank zij Shakespeare's *King John*, zijn de personen, die destijds aan dat Hof eene hoofdrol speelden, ons gemeenzamer bekend dan het geval zou zijn, indien wij-zelf hunne tijdgenooten geweest waren. Slechts in bijzaken, het meest wat Lady Constance's uitwendig levenslot betreft, is de groote karakter-boetseerder in dat eerste zijner engelsche-historiespelen afgeweken van de geschiedenis. Ook in *King John* doet hij niets als menschen maken uit de stof van Holinsheds kronijk; niets als eene levende ziel blazen in de neusgaten dier poppen. Doch wie gevoelt niet dat het erkennen van dat scheppingsvermogen eene hulde is die eene eeredienst gelijkt? Voor zulke demiurgen rigtte de oudheid tempels en altaren op. Bijna met al de personen die in Shakespeare's drama ten tooneele verschijnen heeft Gravin Ada daar ginds verkeerd, en bovendien heeft zij er enkelen gekend, tot denzelfden kring behoorende, die door Shakespeare onvermeld gelaten zijn. Dezelfde Arthur van Bretagne, van wien de dichter een aankomenden knaap gemaakt heeft, en wiens onder-

houd met Hubert de Burgh, in den aanhef van het 4de bedrijf, een der ijzingwekkendste tooneelen is waaraan zelfs Shakespeare zich ooit heeft gewaagd, diezelfde Arthur had eene zuster, Eleanor geheeten, wier leeftijd niet slechts, maar ook wier lot overeenkomst vertoonde met dat van Ada. Nadat haar broeder in 1203 door de eigen hand van Koning Jan vermoord geworden was, des nachts, niet ver van Normandije's hoofdstad, in eene roeiboot op de Seine, was ook Eleanor door haren oom naar Engeland gevoerd; en niets is waarschijnlijker dan dat de Erfgravin van Bretagne, toen kort na haar die van Holland den voet op Engelands bodem zette, met deze een zusterlijk verbond zal gesloten hebben. Eene dubbele ballingschap was dat verblijf in Engeland; geen dubbele kerker. Het was eene vrijheid als die van den vogel in zijne kooi. Gelijk Ada op Texel behandeld is geworden naar haren staat, heeft ook Koning Jan haar aan zijn Hof met onderscheiding bejegend; en niemand heeft ooit beweerd dat voor zijn nichtje Eleanor minder door hem gedaan is dan voor de dochter van zijn ouden bondgenoot, Graaf Dirk van Holland. Met dat al kan men niet zonder weemoed aan die twee jonge vrouwen denken, beiden door hare geboorte tot een leven van vrijheid en overvloed bestemd, beiden onschuldig boetend, de eene voor de heerschzucht harer moeder, de andere voor eene bloedig gestrafte daad van broederlijke vermetelheid.

Bloedig is het ware woord tot kenschetsing van Koning Jans regering; tenzij iemand mogt willen beweren dat 's Konings wreedheid door zijne laaghartigheid overtroffen is geworden. Ook Hendrik II, zijn vader, ook zijn broeder Richard Leeuwenhart, hadden menige euveldaad op hun geweten; doch zij vergoedden hunne feilen en hunne ruwheid, behalve door hunnen heldenmoed of hun staatkundig doorzigt, ook en vooral door zekere jovialiteit. Bij Koning Jan was dit niet het geval. Te zweeren bij Gods tanden was zijn dagelijksch tijdverdrijf, en wanneer hem eene enkele maal eene geestigheid ontsnapte diende deze alleen om zijn karakter des te hatelijker te maken in de oogen van hen om wier gunst hij zijn leven lang gebedeld heeft. „Wat een dikbuik! en toch durf ik er een eed op doen dat het beest nooit van zijn leven de metten gezongen heeft:" klonk het uit zijn mond, na het schieten van een weldoorvoed hert; en geen engelsch prelaat, geen engelsch kloosterbroeder, mager of korpulent, die den Koning deze plompe scherts ooit kwijtgescholden heeft. Tot alles achtten zij hem in staat; en door sommigen hunner is beweerd dat zelfs de Koran door hem gekust zou zijn geworden, indien hij zich door dien afval den bijstand van den Keizer van Marokko had kunnen verzekeren.

Toen Thomas à Becket nog geen aartsbisschop van Canterbury, maar alleen rijks-kanselier en met Hendrik II

nog goede vrienden was, reed hij op zekeren winterdag, aan de zijde zijns Konings, te paard Londen door. Daar zien zij op den hoek eener straat een haveloos bedelaar staan bibberen van de koude. „Zou het niet loffelijk zijn," vroeg de Koning, „dien stumpert een warmen mantel te schenken?" „Zeker zou het dat," antwoordde de kanselier, „en het vereert u, Sir, zulke liefdadige voornemens te koesteren." Doch pas had de kanselier dit gezegd, of de Koning pakt hem in de kraag en roept: „Dan zal de kerel den mantel dadelijk hebben!" Dapper stelde Thomas zich te weer, en het had weinig gescheeld of de Koning en hij hadden elkander van het paard getrokken. Ten laatste evenwel moest de kanselier het onderspit delven. Met een geweldigen ruk scheurde de Koning hem den mantel van de schouders en wierp het kleed den bedelaar toe.

Omtrent Richard Leeuwenhart is eene geheele reeks van zulke verhalen in omloop. Even min als zijn vader zou hij het onkoninklijk gevonden hebben, op de openbare straat te bakkeleijen met zijn eersten minister. Doch vooral op het gebied der kwinkslagen, het zij gezegd met passend ontzag voor de degenstooten van den beroemden kruisvaarder, was Richard een held. Toen in 1194 zijne moeder Eleanor er in geslaagd was hem te verzoenen met zijnen broeder Jan, wiens trouweloosheid reeds destijds geene grenzen kende, zeide hij: „Ik schenk hem vergif-

fenis, en hoop dat ik even spoedig zijne beleedigingen vergeten zal, als hij mijne edelmoedigheid." Toen de kruisvaartprediker Fulk, pastoor van Neuilly, hem met groote vrijmoedigheid tot een heilig levensgedrag vermaande, en ronduit verklaarde dat hoogmoed, geldzucht en losbandigheid 's Konings lievelingsdochters waren, boog Richard met geveinsden demoed het hoofd voor den boetgezant en antwoordde: „Gij hebt de waarheid gezegd; bij dezen doe ik daarom van de eene dier dochters afstand ten behoeve der Tempelridders, geef de andere aan de Benediktijnen in bewaring, en huwlijk de derde aan mijne bisschoppen uit." Voor het snedigst van al evenwel geldt het bescheid, door hem in 1196 aan den Paus gezonden, toen deze verlangde dat hij den bisschop van Beauvais, een bloedverwant van den Koning van Frankrijk, uit den kerker ontslaan zou. Richard had dien prelaat, die een beter kavallerie-officier dan priester was, met de wapenen in de vuist gevangen genomen; en gering was uit dien hoofde zijne opgewektheid om aan 's Pausen wensch te voldoen. Hij gelast dat men 's bisschops met bloed bevlekten en op het slagveld achtergebleven malienkolder neme, en dien naar Rome zende met de boodschap van Jozefs broederen aan den aartsvader Jakob: „Dit hebben wij gevonden; beken doch, of het uwes zoons kleed zij, of niet."

Verwonderlijk is het dat Melis Stoke, die er schier niet

onkundig van heeft kunnen zijn dat al deze en dergelijke trekken, die een verblijf aan het engelsche Hof in de dagen van Hendrik II of Richard I, zelfs in Ada's omstandigheden, dragelijk zouden gemaakt hebben, in het karakter van Koning Jan te eenemaal werden gemist; die heeft moeten vernemen, naar het schijnt, dat Jan zonder Land de minst koninklijke van alle booze engelsche koningen geweest is, een meedogenloozer tiran dan Hendrik VIII, een zinnelijker wezen dan de verloopen Georges; dat Melis Stoke, zeg ik, dien Vorst in het voorbijgaan noemt „een sachte goedertieren man." Lodewijk van Loon en zijne schoonmoeder wisten beter, in elk geval. Toen Ada met hun goedvinden naar Engeland vervoerd werd, had Koning Jan reeds eene geheele reeks van misdaden achter den rug; droop het bloed nog schier van den dolk, door hem in de borst van den jongen Arthur gestooten, en was de gekroonde woestaard in eene vergadering van fransche Pairs, met den franschen Koning aan het hoofd, om dien sluip- en broedermoord schuldig verklaard aan felonie en van al zijne waardigheden in Frankrijk ontzet. Het water moet inderdaad aan de lippen geweest zijn, dat een man zijne vrouw en eene moeder haar eenig kind hebben willen toevertrouwen aan zulk een gastheer.

Van Lady Constance kan Ada veel hebben hooren spreken, al is het niet waarschijnlijk dat zij haar ooit met eigen

oogen aanschouwd heeft. Shakespeare heeft van deze vrouw een hartstogtelijk beeld van moederlijke droefheid gemaakt, en zelfs in zijne schoonste stukken komen weinig tooneelen voor, aangrijpender dan dat waarin Lady Constance zich in de tegenwoordigheid van Salisbury op den grond werpt en uitroept:

> My grief's so great,
> That no supporter but the huge firm earth
> Can hold it up: here I and sorrow sit;
> Here is my throne: bid kings come bow to it.

In de werkelijkheid schijnt Lady Constance eene minder ideale vrouw geweest te zijn dan ons door den dichter gemaald wordt. Het historisch berigt van een tweede en daarna van een derde huwelijk, gesloten sedert Arthurs dood, doet in onze voorstelling schade aan haar karakter; en al de kracht van Shakespeare's verbeelding en van dier vleugelen is noodig om ons te verheffen tot het inzigt, dat er in Lady Constance's leven oogenblikken kunnen geweest zijn, waarin zij waardig was de heldin van een treurspel te worden. Doch er is eene waarheid waaraan Shakespeare nooit te kort doet; ook dan niet, wanneer hij sommige gegevens der geschiedenis schijnbaar veronachtzaamt. Koning Jan is een grooter monster geweest dan hij in het naar hem genoemde drama is; doch wanneer men bedenkt

dat het bevel tot het uitsteken van Arthurs oogen, al is het Hubert de Burgh die aanstalten maakt om het te volvoeren, gegeven is door den Koning in persoon, bemerkt men dat de dichter den Vorst in het geheel niet ontziet of verschoont, maar alleen onze zenuwen spaart. Door den omweg waartoe onze verontwaardiging hier gedwongen wordt, blijft Koning Jan een koning en houdt hij niet op een beul te zijn. Zoo zijn ook Lady Constance's uitvallen tegen hare schoonmoeder, de Koningin-weduwe, juist barsch en bandeloos genoeg om ons te doen beseffen dat hare droefheid niet die van een engel geweest is, maar van een mensch.

Heeft Ada de gebroeders Faulconbridge gekend? Heeft zij den jongsten, Filip, de eer zijner moeder in het openbaar hooren aanranden, en hem van zijne eigen bastaardij eene voetbank zien maken om tot hooger waardigheid te stijgen? In geen geval zal Filip de man geweest zijn, die haar veel van Lady Constance verhaald heeft. Indien zulks gedaan is, is het door twee Eleanors gedaan: Eleanor de jonge, Arthurs zuster en Ada's lotgenoot, en Eleanor de koningin-weduwe, van daareven. Doch hoe verschillend zal Lady Constance beoordeeld zijn geworden door die dochter aan de eene, door die schoonmoeder aan de andere zijde! Over de gesprekken der eerste wil ik niet uitweiden, omdat zij al te zeer tot het gebied der gissing behooren; doch

de laatste, wier jongsten snik Ada bij hare aankomst in Engeland opgevangen heeft, is uit de geschiedenis van nabij en met roem bekend. Echtgenoot van Hendrik II, moeder van Richard Leeuwenhart, van Geffrey, van Koning Jan, heeft Eleanor gedurende haar lang leven eene schitterende rol gespeeld en tot de vermaardste vrouwen van haren tijd behoord. Den geheelen strijd van haren man met Thomas à Becket heeft zij van het begin tot het einde gevolgd; in de eindelooze twisten tusschen hem en zijne zonen is zij twintig malen als bemiddelaarster opgetreden; toen haar zoon Richard ten kruistogt voer, heeft zij in zijnen naam Engeland en Normandije geregeerd; toen Richard door den Aartshertog van Oostenrijk gevangen gehouden was, is zij naar Mainz gereisd met zijnen losprijs in de hand; toen Richard gestorven was, heeft zij de partij van haren zoon Jan gekozen en alles gedaan wat in haar vermogen was om Arthur te weren uit het bewind. Waarom Arthur, den zoon van haren Geffrey? Ook hier weder is de dichter bij uitnemendheid historieschrijver. Shakespeare geeft van Eleanors gedrag in dat geding slechts ééne verklaring; doch zijne oplossing van het vraagstuk — vrouwelijke naijver — is zoo volkomen bevredigend dat wij geene andere verlangen zouden, ook al werd deze niet, gelijk het geval is, door het gezag der kronijkschrijvers bevestigd. Men denke zich deze oude dame in verband met

de geschiedenis harer jeugd: eene geboren Prinses van Guienne, gehuwd met Lodewijk VII, Koning van Frankrijk; in diens gezelschap eene kruisvaart medemakend naar het Heilige Land; aldaar in kennis gerakend *with a handsome Saracen;* om diens wil, na zestien jaren huwelijks, zich den toorn van haren echtgenoot op den hals halend; bewilligend in eene scheiding, en reeds zes weken later hertrouwend met den negentien- of twintigjarigen Hendrik van Engeland. Toen Ada daar te lande aan het Hof verscheen was dit alles meer dan eene halve eeuw geleden, en Koningin Eleanor moet destijds eene vrouw van minstens tachtig jaren geweest zijn. En zou die vrouw, met een verleden als het hare achter den rug, een jaar te voren gedoogd hebben dat hare schoondochter, de moeder van Arthur, door diens troonsbestijging de invloedrijkste persoon des Rijks werd? Zeker zou zij dat, indien zij eene liefhebbende schoonmoeder en grootmoeder geweest was en bedacht had dat hare dagen geteld waren. Doch Koningin Eleanor was eene vrouw van de wereld, en het lag voor de hand dat hare eerzucht meer gebaat werd door de verheffing van een kortzigtigen zoon, dan door die van een kleinzoon wiens moeder insgelijks eerzuchtig was. Als van zelf stelt men zich de weduwe van Hendrik II in haren ouderdom voor als een type van konventionele majesteit, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat gekleed en getooid,

uit zucht naar vrijheid eene slavin der etikette, onverbiddelijk voor hare onderhoorigen, de schrik van hare omgeving. Hare relatien met den innemenden Saraceen schijnen te wijzen op eene jeugd waaraan geene schoonheid ontbroken had, en zij kan het een met het ander in haar persoon vereenigd hebben. Doch waarschijnlijker is het, dat haar vernuft en hare geestkracht het zullen gewonnen hebben van hare bevalligheid, en dat zij eene dier vrouwen geweest is wier eigenaardig schoon eerst ontluikt wanneer de grijze haren voor de blonde of de zwarte in de plaats komen. En zoo, verbeeld ik mij, heeft Ada haar gekend en voor haar gebeefd. Gebeefd, wanneer zij op regenachtige namiddagen de oude Koningin hare grieven tegen Lady Constance hoorde ophalen; gebeefd, wanneer de taal en gebaren dier strenge meesteres haar onwillekeurig deden denken aan hare eigen moeder, Gravin Aleid.

Toen de waarzegger van Pomfret en de kardinaal Pandolfo aan het Hof van Koning Jan verschenen, was Ada reeds naar het land van Luik en naar de woning van haren echtgenoot teruggekeerd. Wat zouden die mannen daarenboven met haar aangevangen hebben, en welk belang zouden zij hebben kunnen stellen in haar persoon? Doch indien Blondeau de Nesles, dien Shakespeare niet opgevoerd heeft, in 1204 nog leefde — en hierboven reeds noemde ik dit waarschijnlijk — zal nevens de Koningin-

weduwe, die ongetwijfeld in haren hofstoet eene plaats voor dien getrouwen dienaar van haren Richard opengehouden had, Blondeau in het land der vreemdelingschap voor Ada een hoofdpersoon en als de plaatsvervanger van Nikolaas van Haarlem geweest zijn. De mensch is geneigd, de dingen die hij gaarne zou hebben zien voorvallen, ook voor werkelijk gebeurd te houden; en zoo is in het belang van mijn onderwerp de onderstelling mij lief, dat de oudtroubadour van Koning Richard zich niet vergenoegd zal hebben met Ada te onthalen op de voordragt van zijne liederen of op het relaas van zijne zwerftogten door Duitschland, maar ook op hare wandelingen in de omstreken van Londen en in de parken der koninklijke kasteelen voor haar een intelligent cicerone geweest zal zijn. De Vorsten van dien tijd leefden niet, gelijk die van later eeuwen, in eene bepaalde residentiestad, en van jongsaf was Ada gewoon geweest met hare ouders nu van Dordrecht naar Haarlem, dan van Loosduinen naar Lisse of Egmond te trekken. In al die plaatsen bezaten de Graven van Holland sloten, met bijbehoorende bosschen en landerijen, en op denzelfden trant ging het in Frankrijk en in Engeland toe. In een tijd toen 's Gravenhage nog ver te zoeken was en de fundamenten der Groote Zaal op het Binnenhof nog gelegd moesten worden, is de Tower ongetwijfeld een *pied-à-terre* der engelsche Koningen te Londen

geweest. Doch al heeft Ada eene poos in den Tower gewoond, Blondeau's verhalen omtrent den oorsprong der engelsche koningskasteelen behoeven niet bepaald gebleven te zijn tot de wording van dat eene gebouw. Nog heden ten dage, wanneer in het Royal Theatre te Londen Shakespeare's *King John* vertoond wordt, kan men de getrouwe kopij van allerlei overblijfselen der normandische bouwkunst uit Ada's tijd aanschouwen, te beginnen met de staatsie-zaal in Rochester Castle; — en de abdij van Westminster is daar om te doen vermoeden, zoo niet om te bewijzen, wat al verborgenheden op het gebied van het schoone door een kunstenaar van naam in verloren oogenblikken ontvouwd zijn kunnen worden aan eene belangstellende en bevattelijke Prinses. Aan weldadige verstrooijing kan het Ada onder zulk geleide inderdaad niet ontbroken hebben. Veeleer is haar verblijf in Engeland, voor de ontwikkeling van haar oordeel en van haren smaak, alligt de belangrijkste periode van haar geheele leven geweest.

Om naar het graafschap Loon en tevens naar Holland terug te keeren, er is van den kant onzer verbeelding en van ons denkvermogen eene daad van meer dan gewone inspanning noodig om ons een tijd te vertegenwoordigen waarin onder de hollandsche steden Dordrecht de eerste,

Haarlem de tweede, Delft de derde, Leiden de vierde was, terwijl Amsterdam nog honderd-vijftig jaren noodig zou hebben om tot den rang van vijfde op te klimmen; een tijd, waarin zelfs de oudste der openbare gebouwen, die thans om hunne oudheid onze aandacht trekken, nog niet bestonden; het regeringstelsel een zuiver feodaal karakter droeg; het katholicisme, met zijne opkomende Maria-dienst, de algemeene godsdienst was; de verschillende wetenschappen nergens eene eigene wijkplaats bezaten; de nijverheid en de handel niet bloeijen konden als door het heffen van tollen of het instellen van bevoorregte gilden; de litteratuur eene taal sprak die een afzonderlijk midden-eeuwsch woordenboek voor ons onmisbaar maakt; de schilderkunst nog geboren moest worden, de toonkunst schijnbaar wangeluiden voortbragt, en alleen de bouwkunst, althans in andere landen van Europa, bezig was hare vleugelen te ontplooijen. Noch in Holland, noch in het land van Loon is, met uitzondering van eene grafzerk in de abdij van Herkenrode, uit den tijd van Lodewijk en Ada één enkel gedenkteeken van hout of steen meer overig; of het moesten te Borcht-Loon de bouwvallen zijn van Lodewijks kasteel, onaanzienlijker dan die van het kasteel der Brederode's en zweemend naar de eenige nog aanwezige stomp van het Huis te Kleef. Overblijfselen van beeldende kunst uit dien tijd zijn er even min; tenzij men daarvoor houden wil een

bronzen ruiterbeeldje, welks vorm (doch dit is geen kompliment) eene treffende overeenkomst vertoont met dien der paarden en van hunne berijders of berijdsters op de van sommige vaderlandsche charters der 13de eeuw afhangende zegels. Een konterfeitsel van dat bronzen beeldje is te vinden in *Nederlands Oudheden* van den heer Van der Kellen; facsimile's van de bedoelde zegels versieren de *Kritische Historie* van Kluit. Onder die zegels is er één dat Ada's vader, één dat haren man, één dat hare moeder voorstelt; doch op te gebrekkige wijze om eenigzins voor eene verzameling van portretten te kunnen gelden. Eene historische beeldtenis van Ada-zelve schijnt nooit bestaan te hebben, en het drietal dat daarvoor doorgaat is stellig van later tijd afkomstig. De Haarlemsche galerij is in haar tegenwoordigen vorm nooit iets meer geweest dan eene verzameling van kopijen, en het daarin voorkomend portret van onze Gravin ziet er zoo mogelijk konventioneler uit dan dat van Dirk I. Het met Ada's naam gedoopt metalen beeldje, in de rariteiten-kamer van het Amsterdamsch raadhuis, wordt door alle deskundigen tot de laatste helft der 15de, in stede van tot de eerste vijfentwintig jaren der 13de eeuw gebragt; en het kostuum is dan ook van dien aard dat er welstaanshalve niet aan laatstgenoemd tijdvak te denken valt. Wat eindelijk de beelden-galerij in den gevel van het Middelburgsch stadhuis betreft, het derde

in de rij der aldaar aangebragte vijf-en-twintig „steene personagiën" stelt Gravin Ada wel voor; doch het stads-rekeningenboek wijst uit dat die geheele verzameling tusschen 1514 en 1518 te Mechelen vervaardigd en te Middelburg-zelf bijgewerkt is. De beeldhouwer heeft voor het stuk *f* 18, de stoffeerder *f* 7.50 genoten. Eenige fraai geschreven oirkonden derhalve — eenige daarbij behoorende zegels — een tombe-steen met twee liggende beelden — veel meer schijnt er van Gravin Ada's leeftijd tot op den onzen niet bewaard gebleven te zijn.

Dat haar naam niettemin in de geschiedenis is blijven leven, is het gevolg van hare rampen geweest; en die ongelukken hebben op hunne beurt het karakter bepaald hetwelk der Gravin door de nakomelingschap geleend geworden is. Ook met den krachtigsten wil, schijnt het, zou Ada niet met vrucht weerstand hebben kunnen bieden aan den drievoudigen invloed waaronder zij in de beslissende oogenblikken haars levens gestaan heeft: de staatszucht van hare moeder, de heerschzucht van haren oom, de middelmatigheid van haren echtgenoot. Toch is er willekeur in de onderstelling dat Ada, omdat men haar naar de slagtbank der politiek gevoerd en op de plaats-zelve afgemaakt heeft, een toonbeeld van onderwerping geweest zal zijn. Eene vrouw kan wel een leeuwenaard bezitten, al wordt haar door de omstandigheden de rol van een lam opge-

drongen. De mogelijkheid ligt voor de hand dat Gravin Ada haar leven lang dagelijks in opstand gekomen is tegen haar lot; dat zij gemord heeft, in plaats van gebeden; dat hare tranen niet die der lijdzaamheid, of der stille berusting, maar die van de spijt en van den toorn geweest zijn. Zelfs zouden wij, indien deze werkelijk hare inborst geweest was, het regt niet hebben haar deswege hard te vallen. Met den om haar gevoerden strijd toch is nooit eenig hoog of edel belang gemoeid geweest. Holland en Zeeland zouden onder haar beheer, vooral indien hare schrandere en voortvarende moeder haar en haren man in den eersten tijd ter zijde gestaan had — en om het verleenen van dergelijke hulp behoefde Gravin Aleid niet gesmeekt te worden — even goed gebloeid hebben als onder het bestuur van haren oom Willem. De verbindtenissen door haren man ten opzigte van den Bisschop van Utrecht aangegaan waren misschien niet voordeelig voor den roem van het Graafschap, en het zou den schijn hebben kunnen bekomen alsof Holland en Zeeland een leen van Utrecht geworden waren. Doch om nu niet te zeggen dat haar eigen vader Zeeland van den Graaf van Vlaanderen en Dordrecht van den Hertog van Brabant in leen gehad had, wat beduidde zulk eene formaliteit, of in welk opzigt was de landzaat daarmede geschaad of gebaat? Was het schande voor een Graaf van Holland een leenman

van den Bisschop van Utrecht te heeten? Was Graaf Lodewijk, al heette het dat de Bisschop van Luik zijn leenheer was, niet Souverein van het Graafschap Loon? Welk Vorst van dien tijd was niet somwijlen genoodzaakt zich in het een of ander te buigen voor de Kerk? De Keizers van Duitschland en de Koningen van Frankrijk vreesden om het zeerst den pauselijken banvloek, en om boete te doen voor den buiten zijne schuld op Thomas à Becket gepleegden moord had Koning Hendrik II van Engeland in 1174 eene bedevaart naar Canterbury ondernomen, was blootvoets de kathedraal aldaar binnengetreden, en had zich in eene kapittel-vergadering harer priesters vrijwillig door dezen laten geeselen. En Graaf Willem-zelf, die geen leenman van den Bisschop van Utrecht wilde zijn, hoe deed hij? Met gemaakte geestdrift toog hij ten tweede maal naar het Heilige Land; in naam, ten einde de Saracenen te bevechten, doch in waarheid, ten einde van zijn Graafschap de gevolgen van den kerkban af te wenden en zich van de gunst van den Stoel van Rome te verzekeren. Was die handelwijze zoo veel ridderlijker?

Indien Ada somwijlen zoo gedacht en gesproken heeft, is zij volkomen in haar regt geweest. Graaf Willem mogt een beter veldheer zijn dan haar man, in Noord-Holland had hij, al was hij nog zulk een kruisvaarder, klop gehad van hare moeder; en hetgeen Lodewijk aan strategische

bekwaamheden te kort kwam, zou Gravin Aleid ruimschoots hebben kunnen aanvullen. Graaf Willems toestemming mogt naar de letter van het leenregt vereischt geworden zijn tot bekrachtiging van haar huwelijk, hij wist zeer goed dat er aan de zedelijke wettigheid van dat huwelijk niets ontbrak, en nog beter, dat hij bij gelegenheid van zijn eigen huwelijk (met Gravin Aleid van Gelderland) zich om niemands toestemming bekreund had. Indien een oom niet gehouden is, vóór hij trouwt, zijne nicht te raadplegen, is eene nicht dan niet vrij den man van hare keus te huwen, zonder voorkennis van haren oom? Is zij niet dubbel vrij, indien haar bruidegom tot de vrienden van haren vader behoort en de kandidaat van hare moeder is? Werkelijk is de geheele strijd om en over Ada niets anders geweest als eene dynastieke veete; eene worsteling zonder bestand in het nationale leven, onverschillig voor de nationale ontwikkeling, alleen geschikt om de regtsbegrippen des volks op het dwaalspoor te brengen, eene buitengewone heffing van zijn goed en bloed, een vorstelijk delirium dat op den rug der nederlandsche Achiven afgekoeld geworden is. Zal Lodewijk of zal Willem regeren? was de vraag. Voor Willem en Lodewijk eene levenskwestie; voor de hollandsche en zeeuwsche edelen eene kwestie van carrière-maken; voor de natie eene kwestie van gebeten te worden, zoo niet door de kat, dan door den kater.

Doch hoewel deze hypothese in zichzelve geenszins volstrekt onwaarschijnlijk of te eenemaal fantastisch is, komt het mij nogtans voor dat de traditie, toen zij aan Gravin Ada een lijdend niet-alleen, maar ook een apathiek karakter leende, blijk gegeven heeft van scherpzinnigheid; en ik meen deze bladzijden niet beter te kunnen besluiten dan met eene opgaaf der redenen die ten gunste van dat gevoelen schijnen te pleiten.

Ada's vader is een vorst geweest met sommige echt prinselijke hoedanigheden. De dichter Van Walré heeft hem in zijn treurspel *Diederijk en Willem van Holland* voorgesteld als een type van met grootmoedigheid vermengde zwakheid. Bilderdijk oordeelt gunstiger over hem. Uit de grafelijke oorkonden blijkt dat hij voor de abdij van Rijnsburg een milde gever geweest is; dat de aanleggers van waterwerken in Noord-Holland steun bij hem gevonden hebben, en dat het gilde der wantsnijders te Dordrecht zich niet over hem te beklagen heeft gehad. Doch dit zijn nietigheden. Een echt ridderlijke trek van hem is geweest, dat hij zijnen gelderschen bondgenoot ter hulp gesneld is op een oogenblik dat hij zichzelven had kunnen bevoordeelen met het beleg van Utrecht door te zetten; eene onbaatzuchtigheid waarvoor hij door de krijgkans niet naar verdienste beloond is. De aan den Graaf van Gelderland verleende bijstand is hem namelijk te staan gekomen op eene ge-

vangenschap, waaruit de Hertog van Brabant hem voor niet minder dan het vierde eener ton gouds heeft willen ontslaan. Dit is gebeurd in den zomer van 1202; en de meeste kronijkschrijvers houden het er voor dat Graaf Dirks vroege dood, in het najaar van 1203, in verband gestaan heeft met zijne gevoeligheid over die vernedering. Doch wat hiervan ook zijn moge, de geheele levensloop van Dirk VII is daar om te bewijzen dat Gravin Ada het voorregt heeft gehad, een goeden vader te bezitten; terwijl er grond bestaat voor het vermoeden dat de zachter inborst van dien vader niet zonder uitwerking gebleven is op den aard der dochter.

Niet minder gunstig denk ik over Ada's moeder. De oude grief tegen deze Vorstin, dat zij het tijdstip, waarop het lijk van haren man boven aarde stond, uitgekozen heeft om hare eenige dochter bruiloft te laten vieren, is een kortzigtig monniken-verwijt, het eerst geopperd door den Egmonder annalist, en daarna uit Melis Stoke door alle latere historieschrijvers onnadenkend overgenomen. Toen Gravin Aleid aldus de openbare meening trotseerde, had zij sedert lang getoond, in het minst geene onhartelijke vrouw te zijn; en aan menigeen die haar sedert voor de voeten heeft geworpen, de nagedachtenis van haren man geschonden te hebben, zou zij hebben kunnen antwoorden: Ik heb voor mijnen man en voor diens eer meer

gedaan dan de meesten. Het was, indien men wil, eenigzins onnoozel van haar, en een blijk van misplaatst optimisme, niet te voorzien dat hare tegenstanders van dat haastig gesloten huwelijk, zoo digt naast het praalbed waarop de overledene uitgestrekt lag, gretig partij zouden trekken om haar in de schatting des volks te benadeelen. Welk eene vrouw! welke eene moeder! moest het van alle kanten weergalmen; en men behoeft geen hoogleeraar in de psychologie te zijn om te bevroeden dat die natuurlijke indruk door de belanghebbenden naar behooren ontgonnen en op renten gezet is geworden. De arbeiders waren velen, met Graaf Willem aan de spits, en de oogst beloofde. Doch wel moet men zich van hofceremonien en hofvermaken eene inderdaad onevenredige voorstelling vormen, om te gelooven dat Gravin Aleid, omdat zij een feest gaf, nu ook vrolijk was van harte, of dat hare ziel niet rouwen kon, omdat de voeten harer gasten zich bewogen op de maat van *la Belle Aliz.* En nu onderstel ik nog, op het gezag van den kronijkschrijver, dat er te Dordrecht, daags na 's Graven dood, werkelijk gedanst en gezongen is! Neen, indien zij meer menschenkennis bezeten had en beter onderleid ware geweest in die staatkunde waaraan men haar beschuldigt alles opgeofferd te hebben; indien zij aan den ijver voor de toekomst van hare dochter ook een weinig zorg voor hare eigen populariteit en voor die van haar

kind gepaard had, zou een ieder haar geprezen hebben als de wijze vrouw bij uitnemendheid. De uitkomst heeft geleerd dat zij de zaak van het begin af volkomen goed ingezien had. Een strijd op leven en dood met Graaf Willem was het eenige middel om voor haarzelve en voor Ada eene plaats te veroveren in het hoog bewind. Dat dit tweegevecht enkel en alleen eene dynastieke kwestie was, eene kwestie van personen en waarin de hoogere belangen der natie niet betrokken waren, was klaar; en dit verontschuldigt de Gravin. Met hetzelfde regt sprong zij voor haar kind in de bres als waarmede eene leeuwin dit voor hare jongen doet; en dat zij niet onwaardig was vergeleken te worden bij die koningin der dieren, daarvan kon haar eigen degen getuigen. Zij heeft het onderspit gedolven; en *heerscepe*, dit weten wij, al zou Melis Stoke het niet gezegd hebben, *staet metten swerde.* Doch had Gravin Aleid, in plaats van haar spel te verliezen, dien dichter kunnen nazeggen:

Die 't land mach winnen, syn ist land —

de nakomelingschap zou gunstiger over haar geoordeeld hebben. Door den nood gedrongen, heeft zij sommige onvrouwelijke en onmoederlijke daden gepleegd; doch daaronder wordt er niet ééne vermeld, waarvoor eene Vorstin zich zou behoeven te schamen.

Dit laatste kan ook van Graaf Willem getuigd worden. Blijkbaar is deze Vorst een geboren legerhoofd en een geboren staatsman geweest, en niemand kan hem ten kwade duiden, dat hij, met dien dubbelen aanleg toegerust, daarvoor een uitweg gezocht heeft. Als jongeren broeder had het lot hem buiten de regering gesloten; en, van zijn eersten kruistogt, waarbij zijn vader sneuvelde, in Holland teruggekeerd, moest hij zich met het nederig grafelijk bestuur over Friesland vergenoegen. Voor iemand met zulke eigenschappen en zoo veel wereldkennis, was, toen Graaf Dirk onverwachts en ontijdig den adem uitblies en de kroon van Holland daardoor eensklaps een hoofd ontbeerde, de verleiding groot om zich aan de regten van Ada zoo weinig mogelijk, en in het geheel niet aan de pretensien van Ada's moeder, zijne oude vijandin, gelegen te laten liggen. Het is waar dat zijn broeder Dirk, toen deze hem met den graventitel aan het hoofd van Friesland plaatste, en hem uit den tol van Geervliet (arme kooplieden!) een aardig jaargeld schonk, bij zijn leven niet had kunnen denken dat Willem die edelmoedigheid loonen zou met Ada te berooven. Doch *die dode*, heeft alweder Melis Stoke gezegd, *die dode en hevet genen vrient;* en bovendien kon Willem beweren dat het Dideriks door Aleid met loos overleg verijdelde bedoeling geweest was, hem op zijn sterfbed te benoemen tot Ada's beschermer en voogd. Ook

is het waar, dat Willem, door het zonder zijne voorkennis voltrekken van Ada's huwelijk met den Graaf van Loon, nooit het regt heeft kunnen verwerven om zich met wapengeweld in Ada's plaats te dringen. Doch al geldt dit zoowel uit een zedelijk als uit een feodaal oogpunt, het is eene waarheid zoo oud als de wereld dat *orloghe alle wet scuert.* In het voorhanden geval bestond er voor Willem geene andere keus als deze: of zijnen aard te verloochenen en zich staats- noch krijgsman te toonen, of te handelen gelijk hij gedaan heeft. Met vertoogen was Graaf Lodewijk niet uit het land te verwijderen. Een beroep op Gravin Aleids edelmoedigheid zou naar kortswijl gezweemd hebben. Met het instellen van een regtsgeding tegen de wettigheid van Ada's huwelijk ware een kostbare tijd verloren geraakt, en zou de gunstige gelegenheid, waarvan het bekend is dat zij gegrepen wil worden bij den slip van haren mantel, onherroepelijk gevloden zijn. Doch al erken ik gaarne dat Graaf Willem in alle opzigten beantwoord heeft aan hetgeen men verwachten kon van den jongeren zoon uit een regerend midden-eeuwsch vorstenhuis, deze oom is niettemin de zwaarste plaag van het leven zijner nicht geweest. De naam van slagtoffer, dien Ada in de geschiedenis voert, is voornamelijk door toedoen van Graaf Willem haar bijnaam geworden; en indien hier spraak kon zijn van menschelijke schuld, zou men niet Gravin Aleid,

maar Graaf Willem voor den eigenlijken bewerker van Ada's ongeluk te houden hebben.

Omtrent Ada's echtgenoot, den man met wien zij eene geheele reeks van jaren in het huwelijk vereenigd is geweest, wordt door de kronijkschrijvers van het land van Loon eene bijzonderheid vermeld, die misschien voor eene volledige karakterschets kan doorgaan. Zij verhalen namelijk dat Graaf Lodewijk, in de laatste dagen van zijn leven, toen een doodelijk vergif, hem toegediend door men weet niet welke hand, in zijne ingewanden woedde, zich sterker dan ooit te voren aangetrokken heeft gevoeld tot eene vrome vrouw, Christina geheeten. Zij stond in reuk van heiligheid; niet het minst om hare opstanding uit de dooden, die plaats zou gehad hebben in 1182, vijf-en-dertig jaren vóór Graaf Lodewijks krankte. Met deze vrouw, naar het legendaire in wier geschiedenis hier geen onderzoek behoeft ingesteld te worden, heeft de Graaf in zijne laatste oogenblikken veel gesproken; voor haar is hij, nadat hij zijne huisgenooten het vertrek had doen ruimen, op de knieën gevallen; heeft haar al de zonden beleden, door hem sedert zijn elfde jaar begaan, en is geëindigd met om hare voorbidding te smeeken na den dood: een verzoek waaraan door Christina zoo stipt voldaan is, dat zij, toen Lodewijks ziel in het reinigingsvuur verkeerde, door de kracht van haar gebed verzoenend gedeeld heeft in al zijne kwellin-

gen en beurtelings hitte en koude voor hem heeft uitgestaan. Mij dunkt, dit verhaal zou niet in de wereld en op het papier gekomen zijn, indien zijne geloofwaardigheid geene aanbeveling had gevonden in Lodewijks bekend karakter. Het kompleteert de gunstige getuigenissen, van de zijde der klerikalen te allen tijde omtrent hem afgelegd, en die te talrijk en te welsprekend zijn om eenigen twijfel over te laten aangaande 's Graven van Loons gemoedsgesteldheid. Doch terwijl de medegedeelde anekdote aan den eenen kant devotie doet onderstellen, predikt zij tevens onhartelijkheid. Had Lodewijk zich door nog andere banden aan Ada verbonden gevoeld als door de uitwendige van een in overijling en uit staatkunde gesloten huwelijk, hij zou Ada niet uit zijne sterfkamer geweerd, zou Christina niet gedrongen hebben in eene plaats die allereerst toekwam aan Ada-zelve. Lodewijk en Ada behoeven geenszins geweest te zijn hetgeen men een rampzalig echtpaar noemt; en wie de moeite, jaren lang door hem aangewend om haar uit hare engelsche ballingschap terug te bekomen; den prijs, dien hij daardoor getoond heeft te stellen op haar bezit; de moeijelijkheden, waarin hij om harentwil gewikkeld is geworden en die voor hem eene maatschappelijke levenskwestie geweest zijn, — wie dit alles niet uitsluitend toeschrijven wil aan eer- en zelfzucht, aan de geheime hoop om door Ada's aanwezigheid in het Graafschap Loon altijd

nog eenig uitzigt op den troon van Holland te behouden, zal ook niet weigeren te gelooven dat de Graaf van Loon voor zijne vrouw een goed echtgenoot geweest is. Doch de bijzondere soort van zijne piëteit is daar om te bewijzen dat hij haar niet vurig liefgehad heeft. Een man wiens hart waarlijk toebehoort aan de vrouw van zijne keus, laat in het uiterst oogenblik geene Christina's bij zich toe.

Welnu, indien Ada niet geweest was het eenigzins marmeren beeld hetwelk de nakomelingschap zich onwillekeurig van haar gevormd heeft; indien zij den aard van hare moeder had bezeten, of dien van Koningin Eleanor, de moeder van Koning Jan, zij zou, ik zeg niet in opstand gekomen zijn tegen hare lotsbestemming, maar zou daartegen naar vermogen hebben gereageerd. Doch juist van zulk een verzet, en van de veerkracht waarvan die tegenstand getuigd zou hebben, is nergens eenig spoor bij haar te ontdekken. Hare moeder bestemt haar voor den Graaf van Loon, en zij aanvaardt de hand van den Graaf van Loon. Op de reis naar Haarlem laten moeder en man haar te Leiden achter, en zij blijft te Leiden. Graaf Willem doet haar naar Engeland overbrengen, en zij scheept zich derwaarts in. Haar man komt haar drie jaren later uit Engeland afhalen, en zij volgt hem naar het land van Loon. Hare eenige antipathie schijnt het verblijf op het eiland Texel geweest te zijn; doch voor het overige blijkt

het niet dat de eene toestand haar zwaarder of ligter gevallen is dan de andere. Kennelijk is zij vreemd gebleven aan den geheelen strijd, waarin haar man levenslang gewikkeld is geweest. Indien zij Graaf Willem niet heeft gehaat, met Graaf Lodewijk heeft zij niet gedweept; en wat hare moeder betreft, het heeft al den schijn alsof Gravin Aleid door eene dochter, die haar misschien vreesde, misschien beminde, in geen geval begrepen is geworden. Ik houd het dan ook daarvoor dat het marmerbeeld der volkspoezie in de werkelijkheid eenigzins een wassen beeld geweest is; en het is onder dien vorm dat ik mij Gravin Ada bij voorkeur denk. De jongste van twee zusters waarvan alleen de oudste rekenen kon eene schitterende toekomst te hebben, heeft zij in hare kinderjaren zichzelve nooit als eene Erfdochter beschouwd, maar alleen als een Prinsesje van den bloede, wier voorland was, eenmaal, als opvolgster van hare tantes, Abdis van Rijnsburg te worden. Hare schoonheid — want zelfs de dorste kronijken beginnen te bloeijen wanneer zij de bevalligheid van Ada en van hare vroeg gestorven zuster schetsen — hare schoonheid scheen voor een kerksieraad bestemd. Doch in dat uitzigt kwam geheel onverwachts eene groote verandering door den dood der jonge Aleid. Die gebeurtenis deed Ada eensklaps eene hoofdpersoon worden, en noodzaakte haar zich te huis te gaan gevoelen in een geheel nieuw ver-

schiet. Thans vereenigde zij alles in zich wat haar deel begeerlijk kon doen schijnen; en de aankomende dochters der Wassenaren en der Haarlems zullen eenstemmig van meening geweest zijn dat zulke uitgelezen voorregten hare afgunst inderdaad ten volle regtvaardigden. Doch wat baatten Ada dat erfdochterschap, die schoonheid, die hooge rang? Al ware de Keizer van Duitschland haar ten huwelijk komen vragen, zij zou daarom niet gelukkiger geweest zijn. Haar ontbrak die zelfstandigheid, die alleen bij magte is den mensch zich eenen weg te doen banen, onafhankelijk van den loop zijns levens, en zonder welke hij is en blijft een produkt der omstandigheden en als speelgoed in de handen der fortuin.

Indien een voetreiziger heden ten dage het land van Luik doorkruist en bezigtigt, zal hij in de nabijheid van Hasselt eene kleine stad aantreffen, die door de stedelingen Los en door het landvolk Loon genoemd wordt. Is hij alleen Nederlander en filoloog, dan zal de aanblik van de bakermat der Vossiussen hem in gedachten terugvoeren naar den tijd toen zijn vaderland de Republiek der Vereenigde Nederlanden heette, de vrijheidsoorlog tegen Spanje ten einde spoedde, en het Athenaeum van Amsterdam eene school was waar men uit alle oorden van Europa wetenschap kwam verzamelen. Doch hooger in de lucht zal zijn oog zich verheffen, en verder zal hij met zijne

herinneringen achterwaarts gaan, indien hij daarenboven een vaderlandsch archaeoloog en historicus is. Op den top des heuvels, aan welks voet het vlek Loon gedoken zit, zal hij dan de bouwvallen onderscheiden der oude grafelijke Burgt van dien naam; een slot afkomstig uit eene eeuw, toen Amsterdam nog gesticht moest worden, Holland nog een leen van Duitschland was, en al de geslachten, die van toen af tot aan de dagen van den opstand tegen Spanje geleefd hebben en gestorven zijn, nog te voorschijn moesten treden uit het niet. In de vertrekken van die Burgt heeft Gravin Ada de geheele tweede helft van haar leven doorgebragt, en uit een daarvan is zij naar hare laatste rustplaats gedragen. Het moet er voor haar een ongezellig leven geweest zijn: Lodewijk meest van huis en in den oorlog, geene kinderen om mede te spelen in zijne afwezigheid, eene moeder die zich in de kracht des levens beroofd zag van al hetgeen sedert jaren haar hoogste lust was geweest. Heb ik overijld gehandeld met te gissen dat Ada's geest in Engeland verrijkt geworden is met nieuwe kundigheden, haar verstand gevormd, haar gezigtskring uitgebreid, haar smaak veredeld? Wanneer men het apathieke van haar karakter in aanmerking neemt, zal men erkennen dat de onderstelling in elk geval edelmoedig was. Voor de geschiedenis is Ada's leven van geen belang geweest. Als dochter heeft zij niets gedaan als volgen, en de

gelegenheid om als moeder iets te zijn werd haar niet geschonken. Toch behoeft haar bestaan daarom niet te eenemaal een plantenleven geweest te zijn, of het lot van hen die door handenarbeid in hun onderhoud moeten voorzien niet door haar benijd te zijn geworden. Haar leven in die Burgt kan geweest zijn het leven eener vrouw uit de hoogste klasse der maatschappij, die, zonder hare schuld mishuwd en kinderloos, te eerlijk en te eenvoudig om verstrooijing te zoeken in het toegeven aan verboden hartstogten, van haren overvloed de armen spijzigt en voor zichzelve vrede vindt in kunst en letteren. Aldus beschouwd, is de bestemming, Abdis van Rijnsburg te worden, door Gravin Ada niet volstrekt gemist.

LIBRARY OF CONGRESS
0 028 100 154 1